

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Філологічний факультет
кафедра української літератури**

**ІВАН ДОЩІВНИК
В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ
1910 – 1960-х років**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 602 групи

Остафійчук Зіновія Василівна

Керівник:

доктор філологічних наук,

професор **Антофійчук В.І.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2022 р.

Зав. кафедри _____ доц. Мальцев В. С.

Чернівці – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ВІД БАНИЛОВА ДО БУХАРЕСТА.....	7
1.1 Життєвий шлях І. Дощівника на основі рукописної автобіографії.....	7
1.2. Життя родини Дощівників в Румунії з листів до Дениса Онищука.....	21
Висновки до 1-го розділу.....	28
РОЗДІЛ 2. ОПОВІДАННЯ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ІДИВІДА.....	30
2.1 Автобіографічність як одна з провідних рис художньої літературної діяльності.....	30
2.2. Питання мови в оповіданнях Івана Дощівника.....	35
Висновки до 2-го розділу.....	43
РОЗДІЛ 3. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІВАНА ДОЩІВНИКА.....	45
3.1 Стаття Івана Дощівника "Taras Șevcenکو. Viața și opera".....	45
3.2 Спроби літературного аналізу в кореспонденціях до Дениса Онищука.....	50
Висновки до 3-го розділу.....	58
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

Національна культура кожного народу створюється не тільки зірками першої величини, а й багатьма маловідомими, часто й зовсім невідомими широкому загалу подвижниками-інтелігентами. Зокрема літературне краєзнавство й полягає в тому, щоб заново відкрити для земляків-нащадків імена й твори цих скромних трударів-патріотів. Цікавим, актуальним і дуже повчальним у цьому розумінні є життєвий і творчий шлях буковинського педагога, письменника, літературного критика Івана Дощівника (літературний псевдонім Іван Підгоренко). Як багато інших письменників Іван Дощівник не з власної волі опинився за межами України. Провівши більшу частину свого життя на чужині, в Румунії, він не забув про своє українське коріння, завжди мріяв про незалежну соборну Україну від Сяну до Дону, виступав за утвердження української мови.

У поданій роботі ілюструються фрагменти життя та творчості Івана Дощівника безпосередньо взяті з рукописів автора. Архів письменника зберігається у родичів Дощівника – родини Грушковських. Саме Іван Грушковський – чоловік племінниці І. Дощівника Катерини, видатний краєзнавець, педагог та письменник перший окреслив та угруповував біографію й оповідання автора у книгах: «Біографія і літературна діяльність Івана Дощівника» (1993р.), «Життєпис» (2006р.). У хрестоматії «Письменники Буковини» М.І. Юрійчук коротко систематизував біографічні відомості про Івана Дощівника, також у хрестоматії надруковано низку творів письменника: «Пукла моя сопілочка», «Розбита скрипочка», «По стипендію» (уривок), «Червоний комісар», «Стріча з dobroжанськими земляками», «Володимир Карбулицький». Показовим є те, що учень Івана Дощівника по Вижицькій гімназії І.М. Новосівський, який проживає у Австрії, написав статтю, присвячену пам'яті свого вчителя, назвав її «Пам'яті незабутнього педагога й великого знавця рідної мови» (знаходиться у родинному архіві Грушковських). Досліджена діяльність Івана Дощівника як літературного критика, як публіциста, активного учасника українського молодіжного руху

на Буковині, інтелігента-подвижника початку XX століття. Висвітлена проблематика його творчості, національна ідея у його педагогічній практиці, оцінений творчий доробок письменника у вихованні підростаючого покоління українців, змальовано обставини життя і творчості та шляхи реалізації ідей Івана Дошівника в сучасній освіті. Федір Погребенник в газеті «Час» (1993р.) подав детальну інформацію про студентські роки письменника, а Ярема Онищук (син Дениса Онищука) дав інтерв'ю в газеті «Буковинське віче» на тему: ««Письменники-родичі Іван Бажанський, мій батько Денис та Іван Дошівник творили українську літературу» як очевидець тих подій.

Також до наших рук потрапили листи Івана Дошівника до Дениса Онищука, які дуже яскраво ілюструють особливості перебування письменника в Румунії, його побут, родинні стосунки та літературно-критичну діяльність. У домашньому архіві Івана Дошівника, який зараз зберігається в родички письменника – Мирослави Грушковської нам вдалося відшукати невідомі досі факти із життя та творчого доробку Івана Дошівника. Зокрема статтю "Taras Șevcenco (1814 – 1861). Viața și opera" (1952), написану румунською мовою, яку переклав за нашим проханням Євсебій Фрасенюк. Попри те, що про життєвий і творчий шлях автора написано досить обширно, все ж існують певні прогалини «білі плями» в історії буття письменника, які компенсуються саме рукописним доробком Івана Дошівника.

Зокрема у своїй мемуарній, епістолярній, науковій та творчій манері Іван Дошівник виокремлює чотири теми:

- I. Батьківщина – отчий дім.
- II. Рідна мова – запорука гідності.
- III. Освіта – національна самосвідомість.
- IV. Родина.

Актуальність теми полягає в тому, що в сучасних умовах утвердження українців як нації, в час восьмирічної окупаційної війни,

повномасштабного вторгнення росії та надмірної еміграції, нам необхідно частіше звертатися до життєвого досвіду наших «малих» земляків. Не дивлячись на іноземні утиски, виховувати у собі любов і повагу до рідної землі, рідної мови та культури. Працювати на благо Батьківщини та формувати високі моральні цінності, таким чином піднімати духовний та інтелектуальний рівень народу.

Мета дипломної роботи - дослідити життя та творчості Івана Дощівника через призму рукописних матеріалів та епістолярної спадщини письменника, з'ясувати роль творчості Івана Дощівника у літературному процесі Буковини, вплив оточення на формування особистості, окреслити етапи становлення особистої та національної самоідентифікації письменника.

З метою втілення поставленої мети передбачено вирішення наступних завдань:

- опрацювати рукописну автобіографічну спадщину І. Дощівника ;
- розглянути вплив оточення на формування внутрішнього світу Івана Дощівника;
- ознайомитися з літературними поглядами автора;
- дослідити діяльність Івана Дощівника на маргіналі Південної Буковини.
- опрацювати епістолярну спадщину Івана Дощівника;
- виокремити автобіографічні та побутові мотиви з листувань письменника;
- розглянути життєвий шлях дочки письменника – Мирослави;
- окреслити взаємозв'язки та стосунки в родині Дощівника;
- дослідити Івана Дощівника як критика літературних праць.
- проаналізувати художню діяльність письменника, виокремити основні тематичні блоки його творчості;
- з'ясувати роль та значення мови в творах Івана Дощівника.

Об’єкт дослідження. Життя і творчість Івана Дощівника – українського письменника, мовознавця, педагога, інтелігента, патріота.

Предмет дослідження. Рукописи Івана Дощівника, що зберігаються в родинному архіві Грушковських, Листи Івана Дощівника до Дениса Онищука, літературні статті та оповідання письменника.

Основні методи дослідження. Біографічний метод, коли розглядаємо біографію та особистість письменника, як чинники, що впливають на його творчість. Загальнонаукові методи аналізу і синтезу (використовуємо, коли по одному розглядаємо окремі зауваження у творі, а потім об’єднуємо в єдине ціле), робота з листами. В інтерпретації текстів Івана Дощівника використано герменевтичний метод.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані під час підготовки до тем з курсу “Історія літератури Буковини І пол. ХХст.” у вищих навчальних закладах. Роботу можна використати на уроках літератури рідного краю Буковини, українознавства, історії рідного краю, виховних заходах, конференціях, присвячених діяльності Івана Дощівника. Окремі біографічні факти письменника можуть ілюструватися на уроках "Основи християнської етики".

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ І. ВІД БАНИЛОВА ДО БУХАРЕСТА

1.1 Життєвий шлях І. Дощівника на основі рукописної автобіографії

Іван Тимофійович Дощівник народився 4 липня 1886 року в селі Банилів Вижницького району на Буковині в селянській родині. Це село раніше мало назву Банилів Руський, а за румунського панування – Банилів над Черемошом для відрізнєння від Банилова над Серетом (тепер Банилів-Підгірний), що належало до Сторожинецького повіту. Письменник у своїй рукописній автобіографії згадував: «Банилів н.ч. досить велике село. Все мало 4-5 тисяч населення. Простягалося на правім березі Черемоша на 6 км. Серед села стояла велика церква з трьома банями...Ця церква розділяла село на Горішній – в напрямку Вижниці Кут, і на Долішній Кути – в напрямі Вашківців або Чернівців...».

Батько Тимофій Іванович народився в 1858 році, шкільної освіти він не мав, хоча тоді вже існував шкільний примус. Варто зазначити, що із п'ятох дітей Івана Дощівника (дідуся письменника), тільки один син Олекса ходив до школи та вмів писати. Батько довгі роки був членом громадської ради, та заступником двірника. Тимофій був працювитою та кмітливою людиною, мав хист до теслярства, майстрував ткацькі верстати, шив солом'яні капелюхи форми «панського» циліндра. Батько Івана Дощівника любив співати, перед різдвяними святами любив колядувати старосвітські колядки. Вмів грати на сопілці та танцювати. Тимофій любив своїх дітей і дбав про них, був добрим господарем, працював на полі від ранньої весни до пізньої осені. Також був добрим садівником, внаслідок чого родина аж до зими живилася фруктами.

Тимофій Дощівник був дуже побожний чоловік. «Він ходив до церкви, щосвята, щонеділі і вистоював до самого кінця. Ця віра скріпляла його моральні сили в життєвих невигодах. Інколи батько зачіпав у розмові зі мною релігійні справи, говорив про його уявлення про Бога, про рай і пекло». [з особистого архіву Мирослави Грушковської]. Будинок, що змурований на

камені віри, вистойть за будь-яких обставин. (Єв. Мт. 16:18). Найперше, про що мають дбати батьки, – одягнути дитину у одяг віри. Батьки Івана Дощівника це зробили. Та й жили батьки письменника за заповідями Божими. Нам видалися цікавими такі спогади:

«Батько любив своїх дітей і дбав про них, скільки було в нього сили. Бійки в нашій родині майже не було. Я від свого батька тільки раз дістав заслужений поличник».

«Тато, бувало, навіть позволяли вилізати на черешню та нарвати черешень кілька хто схоче».

«Наш сусід крав у нас часом городину, навіть з жердки з-під хати вкрав два великі вінки часнику, а тато йому давали більше, як кому. "Синку, так треба із злим чоловіком обходитися, може, в нім обізветься совість". Батько не раз дарував молоді деревинки, звичайно вишні, знайомим людям, щоб собі посадили». [з особистого архіву Мирослави Грушковської]

Повчальною для нас сьогодні є традиція, звичай проводити храмові свята у селі:

«У нашому селі справляли храм два рази на рік; у горішньому куті на першу Богородицю, у долішньому куті на Николая в грудні. Тоді церква була битком набита, а й подвір'я церковне було повне народу. Сходилися не тільки банилівські люди, але й із сусідніх сіл. По богослуженні запрошували знайомих та свояків і тоді починався правдивий храм. Тимофій Дощівник кликав до себе не так свояків та знайомих, як більше бідних, що бажали бодай в той день досхочу наїстися. Мав добре серце до бідних»;

«Бували випадки, що пізно вечором якийсь бездомний проситься на ніч в негоду або взимі, тоді Тимофій стелив йому на лавиці, вкривав кожухом, а перед тим дає повечеряти. "Синку, оповідає мені бувало тато – можу я знати який то чоловік? А тоді вже не сплю цілу ніч"». [з особистого архіву Мирослави Грушковської]

Отак і жили: голодного нагодували, подорожнього прийняли, спраглого напоїли. «Все, що їм зробили, Мені зробили», – сказав Ісус Христос.

Господь оберігає і допомагає дітям таких батьків. Любов до ближніх наших і до Бога – дві найважливіші заповіді Творця людям.

Помер Тимофій Іванович у квітні 1940 року на 82 році життя. Похований на цвинтарі біля дружини Олени, що померла 1920 року.

Мати письменника Олена Миколаївна Дощівник, (дівоче прізвище Кузь), теж була простою селянкою, письменник згадує її як смугляву чорнокошу жінку, хорошу господиню, яка добре піклувалася про дітей та свого чоловіка. У рукописних матеріалах знаходимо такі рядки: «...Мама вийшла заміж молода у 17 років... Николай Кузь, тато Єленки, дав у віно фальчу поля (гектар) в тій частині села, що була близько Слободзії Банилова». [з особистого архіву Мирослави Грушківської].

У 1893 році, коли Іванові виповнилося 7 років, батько записав його до місцевої народної школи. Навчався письменник добре, був найкращим учнем у всіх класах. У 5 класі учителем Івана Тимофійовича був Кароль Зигмунд Шольц, німець за походженням, який добре знав українську мову та бажав викладати при українській школі. Саме пан Шольц запропонував Іванові Дощівникові вступити до Чернівецької гімназії. Юнак мріяв продовжити навчання в місті, однак фінансова скрута родини унеможливлювала подібний перебіг подій у житті учня. Однак вчитель наполягав на тому, щоб Дощівник, зрештою, спробував скласти вступний іспит та відправився з ним до серця Буковини.

Українська гімназія знаходилася тоді при вулиці Шкільній, недалеко старого театру, близько Турецької криниці. У цьому старому будинку була колись нижча реальна школа, до котрої ходив ще Юрій Федькович – так оповідається в життєписі Юрія Федьковича, написаному Осипом Маковеем. Екзаменаторами при вступному іспиті в липні 1989 року були професори Сергій Шпайнарський (українська мова), Іван Тірон (німецька мова), Юліан Кобилянський (математика). Того самого вечора Іван з викладачем повернулися до Банилова. Учитель був дуже задоволений успіхами учня, та й батьки раділи, що їх син піде до вищої школи.

З української мови, як зазначалось вище, іспит приймав професор Сергій Шпайнаровський – автор підручника з української мови для перших і других класів середньої школи, директор української гімназії в Києві. Шпайнаровський займався перекладом поезій Шевченка на німецьку мову, намагаючись передати правильно ритм і риму оригіналу. Він дотримувався закону, виконував указівки влади, був лояльний до уряду, що декому не подобалося.

Професор Юліан Кобилянський хоча й приймав іспит з математики насправді був філологом, згодом викладав у письменника латинську мову, збирав матеріали до латинсько-українського словника. Любив спілкуватися з уродженцями села, а до мови міських дітей «міщухів», як він казав, не мав довіри, адже вони, на його думку, говорили жаргоном. Професор учив також пропедевтики філософії: логіки в 7 класі та психології у 8 класі. Латинсько-український словник з'явився в 1913-1914 роки і не був оцінений як слід.

У той час заборонялося селянським синам ходити до гімназії в селянській одежі, тому Шольц взяв хлопця до кравця, який мав переробити проношений чорний одяг учителя. У другій половині серпня Іван Дошівник вирішує влаштуватися на роботу – приєднується до гурту хлопців, що полють залізничну дорогу. Тут учень заробляє собі гроші на книги. Згодом пише: «Ще в гімназії зачав я складати собі бібліотеку. Так за час моїх гімназійних років придбав кількадесят книжок у мовах українській та німецькій. На університеті, віддаючись студіям мов української та німецької, придбав собі дещо з фахової літератури, але й не занедбував доповняти белетристику в тих мовах. В протязі років назбиралася повна шафа книжок» [з особистого архіву Мирослави Грушківської].

З початком вересня Іван разом з батьком їде до Чернівців, де згодом вони зустрічаються з тещею вчителя Шольца – пані Шкурган – господинею квартири, де мав проживати Дошівник. Пані Шкурган не надто подобалася ця ідея, однак вона послухала зятя та виставила немалий список продуктів батькові Тимофію. Натомість Іван виконував всю хатню роботу: вносив

дрова, приносив води до хати, чистив щовечора кілька пар черевик, ходив щодня до міста за покупками тощо. Щодо кімнати, в якій жив майбутній письменник, то це була холодна кухня, де стояла лавиця, на якій він сидів і спав, та стіл.

Вперше від осені хлопець завітав додому на різдвяні свята. Однак цього дня був дуже втомлений від науки та господарки, тому заснув якраз перед тим, як потяг мав заїхати на станцію в Банилові. Батько й мати саме чекали його на станції, питали людей і кондуктора, описували свого сина. Іван, прокинувшись, розгубився, адже опинився в сусідньому селі Мілієві. Жандарми зголосилися допомогти юнакові, та вони всі разом відправилися до Банилова.

Вчився Іван Дощівник у гімназії добре. Перший семестр закінчив з оцінкою «визначно», тобто відмінно. У першому півріччі шостого, сьомого та за два семестри восьмого класу теж здобув свідоцтво з «відзнакою». Релігії юнака спочатку вчив священник Єремійчук, пізніше – отець Євген Воробкевич. Української мови, як і раніше, навчав Сергій Шпайнаровський, математики – Микола Ісопенко, німецької мови і географії – Іларіон Тофан – професор, який мав погану звичку бити, щипати за обличчя, тягнути за вуха та волосся. Мовами навчання в гімназії були українська та німецька. Українською мовою вивчали релігію, латину, математику і, звісно, українську мову; німецькою вивчали географію, природознавство та, звісно, німецьку мову. Для обов'язкових предметів: співу, рисунку, гімнастики німецька мова була обов'язковою. Директором гімназії був професор Вінценц Фаустман, заступником директора був Корнель Козак. Школа мала назву «Офіційна Друга державна гімназія, основні класи». Урядовою мовою була німецька. Каталоги, свідоцтва виготовлялися також лише німецькою. Щороку видавали «Програму гімназії», де було проілюстровано життя, роботу та успіхи гімназії за цілий рік. Там подавали імена всіх учнів, а прізвища найкращих друкували жирним шрифтом. Таким чином ім'я Івана Дощівника було надруковано 7 разів. «Мені наука приходилася легко,

предмети в німецькій мові /нім. мова, географія, природознавство/ вимагали більшого труду; латина не справляла мені труднощі» [з особистого архіву Мирослави Грушковської].

Батькам юного Дощівника з кожним роком було все важче та важче утримувати сина у Чернівцях. З тих причин він, за порадою дядька (рідного брата матері), наважується написати прохання до цісаря. За кілька тижнів пізніше юнака кличуть до директора, який, дорікаючи, повідомив, що писати напряду до цісаря заборонено, потрібно це робити через дирекцію школи, а, отже, урядовою дорогою.

Від 1899/1900 до весни 1902 р. письменник жив у бурсі (інтернаті) «Народного дому», що знаходився на вулиці Якоба фон Петровича, навпроти вірменсько-католицької церкви. У тій місцині Іванові Дощівникові жилося значно краще, там зросла його національна свідомість та формувався світогляд. У бурсі існував літературний гурток, його вели: Лесь Киселиця, Гаврило Гордий та Петро Катеринюк. Вони видавали журнал. Киселиця мав гарне письмо і переписував літературний матеріал у грубий зошит, яким опісля користувалися інші любителі літератури. Також Киселиця діставав книжки зі Львова і розпродував їх поміж учнів. Таким чином письменник придбав «Рай і Поступ» Михайла Драгоманова та книжку Михайла Павлика про Драгоманова.

1901 року, коли письменник мав переходити до третього класу, родину знову огорнула економічна криза. Не вистачало грошей платити навіть декілька крон за бурсу. За порадою людей, Іван з батьком пішли до владики просити стипендії з релігійного фонду. Владика Репта був родом з Банилова, тому сім'я мала надію на його допомогу. Однак, він як почув, що юнак ходить до української гімназії, то відмовив у їхньому проханні. Це «ходіння» за стипендією Дощівник пізніше описав у нарисі «По стипендію».

Від 1902 до 1905 року (від другого півріччя четвертого до сьомого класу включно) Іван Тимофійович мешкає у дядька Танасія на передмісті Чернівців в селі Клокічці (Кіцманський район), звідки було досить тяжко та

довго добиратися. Жилося майбутньому письменникові в дядька добре, до нього ставилися в родині з повагою, брали до уваги, що він вчився у вищій гімназії та добре навчався. Танасій приходив додому зі служби вночі, коли вже всі спали, заставляв Івана часто за книжками та наукою. Дядько цікавився успіхами учня, а також такою наукою як історія, і тоді І. Дощівник розповідав цікаві сторінки історії про Олександра Великого, Цезаря, Наполеона, бо це Танасія, як колишнього військового, найбільше цікавило. У ті роки Іван Тимофійович мав кілька приватних лекцій, якими заробляв собі на одяг. Батько навідував сина в Чернівцях, для цього він долав пішки більш ніж 60км, йшов цілий день, потім ночував ніч у Івана та рано-вранці збирався в дорогу додому.

Вже в 6 класі письменник вивчав класичні драми Лесінга, Гете, Шіллера та Шекспіра. Дещо читали та інтерпретували в класі, однак більше працювали вдома, а в школі професор різними запитаннями контролював, чи дійсно учні читали приписаний програмою твір.

Захоплення німецькими класиками повпливало в подальшому на Дощівника, і в 7 класі він вирішив, окрім української, в університеті вивчати німецьку мову. У ті роки між учнями вищих класів поширилася думка, що шкільної освіти не вистачає, та її треба неодмінно доповнювати самоосвітою. З цією метою учні заснували «гурток самоосвіти». Душею цього гуртка в роках 1903-1906 був Омелян Цісик, галичанин, який закінчив гімназію та університет на Буковині, опісля був професором у Кіцмані, а після захоплення Буковини Румунією переїхав до Галичини. До гуртка належали Іван Дощівник, Степан Мак, брати Денис Маєр і Євген Маєр, Кирстюк Корнель, Дмитро Лагодін та ін. Зустрічалися вони в домі студентського товариства «Січ», своє товариство називали таємним, і, власне, таким воно і було. На сходах читали про Шевченка, Франка, з історії - про Богдана Хмельницького, з філософії - про Канта і т.д. Після викладу були дискусії, а як не було, то говорили про українські справи. Їх не цікавила ні Австрія, ні Відень, всі думки були про Україну; їх цікавила боротьба за український

університет у Львові, вони мріяли про українську державу від Сяну до Кавказу. Дощівник перебував тоді в 6 класі.

У 10-тих роках ХХ століття на Галичині та Буковині існували різні політичні партії. Одні члени гуртка самоосвіти мали симпатії до галицької радикальної партії, другі – до соціал-демократичної, оскільки обидві ці партії завзятіше боролися з польськими і австрійськими урядами за права українського народу; були й прихильники найсильнішої тоді в Галичині націонал-демократичної партії. Подібні партії існували й на Буковині, з яких найкраще зорганізованою, на думку письменника, була націонал-демократична партія, що стояла під проводом Миколи Василька та професора університету Степана Смаль-Стоцького. Про партійне життя на підросійській Україні знали небагато, а про українське Закарпаття тільки те, що там панує страшний національний і економічний гніт.

Щодо розваг, то учні 7-го і 8-го класів, за дозволом дирекції, могли відвідувати гурток з танців. Письменник записався на курс будучи у сьомому класі, вони вивчали там: польку, мазурку, кадрили, різні види вальсу тощо. Завідувач гуртка влаштовував подекуди вечорниці для учнів. У 8 класі Іван Тимофійович відвідує вечорниці, саме тоді він звертає увагу на свою майбутню дружину – Арістею Іваницьку.

У 1906 році, навчаючись у 8 класі, письменник мешкав у «Бурсі православної шляхти», якою опікувався Панько Клим. Визначною подією в житті юнака того року було те, що він склав екзамен зрілості (матуру) з позначкою «відмінно». У травні Дошівник складає письмові іспити з української, німецької, грецької, латинської мов та математики. У липні проходили усні іспити, але маючи добрі оцінки з історії та фізики в 7 і 8 класах, письменник був звільнений від усного екзамену саме з цих двох предметів. Складав тільки перераховані вище мови та математику.

Пізніше, навчаючись в університеті, І. Дошівник бере участь в академічних товариствах, яких було в Чернівцях двійко – «Січ» та «Союз». У липні 1906 року студентське товариство «Союз» організувало прогулянку в

лісок, на передмістя Горечі, аж тоді письменник безпосередньо знайомиться з Арістеєю, дочкою директора народної школи в селі Чорнавці.

Арістея Іваницька народилася 11 листопада 1891 року в селі Довгополі (тепер Довгопілля) над Черемошем на Буковині. Довгий час проживала в селі Чорнавці, закінчила народну школу, опісля – дворічний курс у Чернівцях. Відвідувала приватний вчительський семінар професора Серетана, однак через стан здоров'я це протривало недовго. Іваницькі жили якийсь час в Чернівцях, а з 1906 р. – в селі Нові Мамаївці, поблизу Чернівців, де Омелян Іваницький був директором народної школи.

Одним із членів товариства «Союз» був Сидір Цурканович родом з Вилавче (тепер Коритне), сусіднього села Банилова. Опісля він став професором історії та географії при II гімназії, разом з Іваном Дошівником. Потім перенісся до гімназії в Серет. Доля звела їх знову в 1952 році в містечку Думбравенах, куди Цурканович був примусово евакуйований. Майже щодня вони зустрічалися, святкували разом Святвечір. Це була віддушину – зустріти земляка на чужині.

У 1907 році письменник бере участь у демонстрації боротьби за український університет у Львові. Він тоді належав до студентського товариства «Союз». Разом з майбутнім педагогом у дійстві брали участь Омелян Цісик, Святослав Лакуста, Корнель Кирстюк і Ярослав Навчук. Всі четверо належали до студентського товариства «Січ».

Омелян Цісик, син священника з Галичини, ходив до Чернівецької гімназії, університет закінчив також у Чернівцях. Був професором при гімназії в Кіцмані, під час Першої світової війни виїхав до Відня, де був професором при українській гімназії для утікачів з Буковини. Омелян Цісик (як і Святослав Лакуста, Дмитро Николишин, Микола Павлусевич, Іван Дошівник) належить до кращих українців, що вийшли з-під руки професора Степана Смаль-Стоцького. У Галичині Цісик займався пояснюванням Шевченкових поезій і видав свої інтерпретації окремою книжкою. Святослав Лакуста, також син священника з Галичини. Ходив до Коломийської гімназії,

закінчив Чернівецький університет. Був професором української гімназії у Вижниці від її заснування (1908 року) аж до «смерті» за румунського правління восени 1921 року. Після закриття української гімназії ще один рік викладав вже при румунській нижчій гімназії у Вижниці, щоб опісля поїхати працювати до гімназії в Кагул (Бессарабія), як професор німецької мови. Опісля, загнаний бурею Другої світової війни, переїжджає до селища Соскіз в Ардялі.

Корнель Кирстак був сином міщанина з Садгори (Чернівці). Закінчив середню школу, гімназію, опісля – теологічний факультет у Чернівцях. Кілька років був священником на Вижниччині, пізніше виїхав до Америки. Через деякий час до нього поїхала дружина з дітьми. На пароході сталася трагедія: захворіла одна дитина і померла. Дитину спустили в море. Це справило на матір надзвичайне враження, вона скочила в море і втопилася.

Таким було оточення Івана Доцівника, яким він неодмінно пишався та життєві історії яких назавжди закарбував у своїй свідомості, до яких часто повертався та згадував.

З листопада 1909 року він працює заступником вчителя в II-ій державній гімназії, де, власне, навчався письменник 8 років, викладав там українську мову. Учнем Івана Тимофійовича був син Юліана Кобилянського - Юрко, який навчався тоді у п'ятому класі.

Від 1 вересня 1912 року письменник був суплентом (заступником, помічником вчителя) у Вижницькій гімназії. Директором цієї гімназії з 1908 року був професор української мови Антін Клим, а з кінця 1912 року директором став Микола Ісопенко. У 1916 році російське військо вдруге захопило Вижницю. Всі службовці й учителі гімназії дістали наказ від австрійського уряду відступати на Захід. «Різні речі предали ми до порядних ніби людей, що оставали на місці; книжки зокрема взяв під свою опіку один учень з гімназії, по імені Друневич» [з особистого архіву Мирослави Грушковської]. Детально ці події автор описав у творі «Як помирала школа». У жовтні 1921 року після скасування української гімназії декого з професорів

запрошено до Чернівців, кілька лишилися без роботи до січня 1922 року, коли на місці заснували нижчу румунську гімназію. Івана Дощівника призначено заступником професора на катедру німецької мови в місті Константа над Чорним морем. За часи Першої світової економічна ситуація в родині письменника була скрутною, він не мав у чому їхати до Румунії. Тоді дружина мусила продати з хати скатертину, і з тих грошей І. Дощівник купив собі дешевенький одяг у вижницькій префектурі. Так у першій половині листопада 1921 року письменник вже перебував у Константі, Арістея з 10-літньою донечкою Мирославою залишилася у Вижниці, всі ділилися скромною платнею заступника професора.

У Румунії Івана Дощівника професори прийняли досить прихильно. Директор Юрій Коріолям був задоволений приїздом письменника, адже досі не було кому викладати тих годин. Упродовж двох років, які Дощівник провів у Константі, між ним та директором склалися якнайкращі відносини. Коріолям, професор історії, вправно керував гімназією та забезпечував своїх професорів відповідною кількістю продовольчих товарів. Наприкінці навчального року письменник знову залишився без посади, бо суплянтів (заступників) наймали тільки на один рік. Завдяки директорові Коріоляну і професору Берб'є, Дощівникові виділено на кафедрі три частини годин титулярного професора і три години німецької.

Ще двома приятелями письменника в Румунії були: молодший за віком професор латини Тома та священник Костянтин Попеску. Тома з першого дня давав поради як знайти помешкання, як орієнтуватися в місті, яких румунських класиків варто читати, щоб краще оволодіти мовою. Тома був вдівцем. За рік після одруження жінка вмерла, вбита нехотючи своїм меншим братом, який грався із зарядженим револьвером. Тома опікувався нещасливим братом своєї дружини, записав його до гімназії і готував до іспитів. Пізніше одружився вдруге на власниці квартири, в якій проживав. Костянтин Попеску теж мав години історії та румунської мови в чоловічій гімназії в Константі. Тут вони й заприятелювали, їх зблизила ще й та

обставина, що Попеску вчився кілька літ перед війною на теологічному факультеті в Чернівцях, тому в них було безліч спільних тем та роздумів. На другому році проживання та викладання в Константі письменник довго не міг знайти собі квартири, тоді Костянтин великодушно запропонував замешкати в нього. Дошівник прожив у родині друга два тижні, мав кімнату і харч, а як прийшлося платити, то Попеску брав гроші тільки за молоко, бо вони не мали корови та купували його в селі. Даючи змогу прожити майже без витрат священник дуже допоміг Іванові, адже той мав малу зарплатню, якою ділився з родиною, що залишилася на Буковині.

У місті, побіч інших середніх шкіл, була й вища торгівельна школа. Директором цієї школи був Костянтин Братеску, що мав заразом кафедру географії в учительському хлоп'ячому семінарі. При торгівельній школі існували вечірні курси для торгівельних помічників та ремісників. Навчалися від 8-ої до 10-ої години вечора. Там викладали німецьку мову та кореспонденцію. Довідавшись, що Дошівник приїхав до Константи, Братеску залучив його до роботи у цій школі, що збільшило місячні доходи письменника. Учні закладу були різного віку, навчати їх було досить приємно, учні сліdkували за лекціями, нотували все важливе, додержати дисципліну було не тяжко, хоч в класі було не менше 50 душ. Директор Братеску перед війно студіював у Берліні у географа професора Пенка. Там він познайомився з видатним українцем письменником та лікарем Степаном Руданським, який теж студіював у Пенка. Братеску одразу виявив прихильність, довідавшись, що Іван Тимофійович з Буковини, а буковинці, за його думкою, мали німецьке виховання, а, отже, повинні були визначатися тими добрими прикметами, що й німці. Директор затоваришував з письменником, вони часто розмовляли про історію, обговорювали актуальні тоді справи, дуже часто темою їхніх дискусій були Буковина і потрохи Бессарабія. Щодо Буковини, то Братеску стояв на становищі історичних прав Румунії до цілої Буковини і доводив те, спираючись на праці Нестора. І.Дошівник заперечував ті права і покликався на право самовизначення

народів, добуток Першої світової війни, і на ту обставину, що Північна Буковина населена суто українським народом, який налічує 300 тис. осіб. Він заперечував також історичні права, вказуючи на те, що межа між Буковиною та Галичиною в минулому, зрештою самі молдавські князі не дуже дорожили Буковиною, бо винаймали її за гроші Польщі. Їхні розмови були дуже гарячими, кожен завзято захищав свої позиції, інколи небагато бракувало до сварки. «Але при першій нагоді знов ми гаряче дискутували, звичайно, я зачинав, бо мене все те боліло, що Румунія забрала всю Буковину, що уряд покасував школи, що порозв'язував українські товариства, що розпорошив українську інтелігенцію, завернув українське культурне життя, створене два століття назад» [з особистого архіву Мирослави Грушковської]. Братеску мав гарну загальну освіту, а зі свого фаху географії був один із передових учених. Він готувався до занять на кафедрі географії в Чернівецькому університеті, що йому врешті-решт вдалось. Пізнавши прикре матеріальне становище Дошівника, завжди вчасно виплачував зарплатню, приносив на курси буковинську вечерю, запрошував до себе додому та пригощав розкішним обідом.

Влітку 1923 року Іван Тимофійович виїхав з Константи і восени того ж року зайняв посаду в Силістрії над Дунаєм. З Братескулами розійшлися якнайкраще, ще раз зустрілися через кілька років у Чернівцях.

1922 року письменник згадує: «Вернувшись по святах до Костанци на посаду, я не мав відки платити за квартиру, бо треба було ратами сплачувати затягнену позичку на інтервенцію одного з професорів – вже не пам'ятаю, хто це був. Директор учительського семінара офугував мені ліжко в магазині інтернату. Хоч там я не міг читати ні вдень, ні вночі, бо магазин мав одне маленьке віконечко під самою стелею, так що дуже мало денного світла пробивалося до середини при малій електричній лампочці, яка висіла під стелею, також годі було щось читати» [з особистого архіву Мирослави Грушковської]. Великої радості Дошівникові спричинив лист дружини, в якому йшлося про успіхи дочки, яка склала іспити в Чернівецькій гімназії за

перше півріччя. Мирослава завчасу навчилася читати і писати. У десять років перечитувала не тільки книжки для дітей, але й різні оповідання та повісті призначені для дорослих, які знаходилися в батьковій бібліотеці. Окрім самоосвіти, дружина наняла домашнього вчителя, адже Вижницька гімназія все ще була скасована.

Як вже було описано вище, в другій половині червня 1923 року І. Дощівник виїхав з Константи, а від вересня того ж року перейшов на посаду до міста Сілістри над Дунаєм. Костанту відвідував ще два рази, але вже в товаристві дружини та дочки. Там Дощівники милувалися красою моря та оздоровлювалися. Вечором слухали військові музики, часом відвідували кінотеатри.

«В Сілістрії мав я змогу добре приглянутися Дунаєві. Брудний, населення кидали тут всяке стерво, турки кували тут свої коні, не було де скупатись людині і я таки ані разу не купався в цій річці» - ділиться враженнями письменник. У Сілістрії було кілька середніх шкіл. Хлоп'ячий та дівочий державні румунські ліцеї. Існувала також болгарська середня школа, що була разом і ліцеєм, і учительською семінарією. Від осені 1923 року І. Дощівник працює викладачем німецької мови з правом провізоричного професора. Директором гімназії був македонський румун Перікле Попогаджі, він був членом-кореспондентом Академії Наук у Бухаресті, займався румунською філологією, видавав журнал, в якому намагався з'ясувати етимологію румунських слів. Попогаджі не найкраще виконував свої керівничі обов'язки, але людиною був непоганою. Директор працював до 68 років життя, хоча тоді професори мали служити до 65-літнього віку. У хлоп'ячій гімназії один рік разом з письменником учителювали два молоді земляки з Буковини: фізик Мачук і математик Сімович. Після того Дощівник зустрівся з Мачуком в Чернівцях, де той був асистентом професора фізики Чернівецького університету. Доктор Мачук під час війни був професором у Львові, а опісля перебрався до Зальцбургу.

Працюючи в Силістрії, родина письменника ще проживала на Буковині. Десь наприкінці 1924 року дружина з дочкою переїхали до батька.

Директоркою дівочої гімназії в Силістрії була пані Бану з родини Туртук, вихрещених євреїв. До цієї школи ходила дочка Івана Дощівника Мирослава. Вчилася вона добре, а згодом стала кращою ученицею в класі. Наприкінці кожного навчального року найкращим учням нараховували премії. Коли Мирослава була в 6 класі та мала найвищі оцінки з-поміж усіх учнів, то пані Баку вирішила не давати нікому премії в тому класі, тільки щоб вона не дісталася учениці не румунської національності. У цій школі письменник мав часом кілька годин німецької мови, раз навчав навіть географії, а кілька разів був екзаменатором німецької мови при іспитах приватників.

«В Силістрії ми жили скромно, ні до кого не ходили і нікого в себе не приймали...Мешкали спершу в мішанині Ставрі, по національності грека, болгарина і румуна в одній особі» [з особистого архіву Мирослави Грушковської]. Пізніше Дощівники переїхали на вулицю Цвинтарну, де жили до кінця перебування в Силістрії (1928 р.), де господарем був міщанин Хрістаке Мігайлеску. «Був час, що ми не мали відповідної одежі, щоб можна було показуватися між людьми. Мої штани світилися, а жена носила плащ, що тільки плащем не був, а якоюсь 21елемою, як то кажуть гуцули на Буковині» - такими були реалії української родини на чужині. Дощівники жили в скруті, найкраще це ілюструють саме листи до друга та родича письменника – Дениса Онищука. Там Іван Тимофійович розповідає про подальшу долю, місце перебування та побутові умови проживання своєї сім'ї. Незважаючи на всі негаразди, труднощі та сум за Батьківщиною, кожен рядок творчого та епістолярного доробку просякнутий вірою, надією та любов'ю.

1.2 Життя родини Дощівників в Румунії з листів до Дениса Онищука

Листування між обома письменниками тривало майже чверть століття – з 1949 по 1973 рр. До наших рук потрапило 180 різних за обсягом і змістом кореспонденцій І. Дощівника до Д. Онищука. Вони містять чимало фактів біографічного характеру, подають деякі подробиці з побуту й культурно-мистецького життя українців Румунії.

Цікаво, що листи також слугують єдиним джерелом інформації про єдину дочку Івана та Арістеї Дощівників – Мирославу. До прикладу, саме в листі до Д. Онищука письменник ділиться історією вибору імені дочки, слугувала цьому одна причина. Іван Дощівник наводить історичну подію, в якій розповідається про студента Мирослава Січинського, який на аудієнції вистрелив та вбив намісника Потоцького через погрози на адресу українців: «Було одно Берестечко, але буде ще й друге Берестечко»! Українське суспільство Галичини й Буковини підтримало учинок Мирослав Січинського, тоді хресне ім'я Мирослав та Мирослава стало дуже популярними на Буковині, де воно до того часу не уживалося.

Мирослава, як згадує батько, проживала далеко від родини в Бухаресті й працювала в бібліотеці. Отримувала досить скрутну платню, від чого мешкала в крихітній холодній квартирі, отопити яку не вистачало фінансів, не кажучи вже про брак коштів на продукти харчування. «Була в нас Мирося на 14-денній відпустці, оповідала нам всякі великоміські билиці і небилиці. Важке, дуже важке життя має, хоч працює в бібліотеці. Біда, що не має де харчуватися; мусить їсти не солоне, а в кантинах все пересолоне. Працюй в бюро, прийдеш додому голоден, берися щось зготовити зробиться пізня ніч! Біда тай годі. Дуже часто йде на роботу без снідання, взагалі недоїдає і недосипляє...». [16] Навідувати родину Мирослава мала змогу тільки декілька разів на рік, що засмучувало батьків. Найважче розлуку переживала дружина Дощівника, як звичайно, мама: «Яка я нещасна – каже не раз -, маємо одним одну дитину і мусимо жити далеко від неї цілими роками і бачити її тільки раз на рік!». [18]

Дочка письменника була дуже освіченою особою, вільно володіла німецькою, італійською і французькою мовами, свої знання вона часто демонструвала на столичних фестивалях, де заводила різні цікаві знайомства.

Мирослава намагалася дбати про родину наскільки це було для неї можливо, часто купувала гостинці, які подобалися батькові. Дочка допомагала з одягом, а також була своєрідним постачальником різних книг, газет і журналів, а також інформувала про останні наукові та літературні події, оскільки жила в столиці. Так в листі від 22 січня 1965 року Дощівник пише, що Мирослава повідомила його про вихід «Українсько-румунського» словника, бачила його навіть у бібліотеці, в якій працює. Батько не знав детальної адреси бібліотеки, де працювала дочка, бо ніколи там не був. Знав тільки, що називається «Biblioteca centrala» і що є в ній великий зал, де можна читати українських книжок. Робота забиравала весь вільний час Мирослави і вона практично ні з ким не спілкувалася. Дівчина часто хворіла.

У листі від 17 лютого 1968 року йдеться про вихід Мирослави на пенсію (1140л. місячно), однак вона продовжувала працювати і найближчим часом знову захворіла на гарячку «... Туня плаче як собі згадає свого Мирославчика». [51]

Про особисте життя Мирослави в листуванні не сказано зовсім, однак зі слів родички Мирослави Грушковської дівчина виходила заміж за військового лікаря, проте їхній шлюб протривав недовго.

Чимало рядків у листах присвячено дружині Івана Дощівника – Арістеї, з якою в письменника були теплі та дружні відносини. У тих рядках Арістея постає турботливою дружиною та матір'ю, а також свідомою освіченою людиною, яка любила перечитувати наукові праці та літературні видання, була підтримкою для свого чоловіка. На жаль, Туня (як називав її письменник) з дитинства була кволою та хворобливою, з віком її здоров'я погіршувалося, що неабияк засмучувало родину. Більшість епізодів в листуванні присвячені саме недугам дружини. «Я ще є як є, але Туня поважно нездужає: подвигалася і тепер біда! Треба би лічитись, треба би

поїхати до якогось ліпшого лікаря, бо в нашій місцевості нема таких, або навіть на якийсь час до шпиталю інтернуватися, та на те нема ... фондів, ледве стає на життя. Не лишається нічого, як *contra spem sperare...*». [16] У наступному листі Дощівник продовжує: «... Я писав Вам, що Туня поважно хора, подвигамися сердега. Сподівилися, що згодом покращає здоров'я та й не було так з чим вибиратися до лікарів та до шпиталю. Хворість посилилася, так що вже не може в хаті ходити, а не то їхати возом до залізниці, а опісля залізницею і т.д. І тепер мучимо свій мозок, як би то дістатися до Сігішори, де є лікарі та шпиталі. А так тяжко туди дістатися, як тяжко було євреям дістатися в обіцяний край...». [7] Іван Дощівник дуже жалів та любив свою дружину. Не раз з трепетом описував, як будучи хворою Арістея збирала останні сили та піклувалася про письменника, який перебував в гарячці, наче малою дитиною, бо й годувала деякий час. Дружину часто мучив ревматизм, що був спричинений сирою погодою та сирою хатою, проте найбільше мати хворіла через розставання з дочкою, тому найбільше прагнула переїхати до столиці. Окрім ревматизму, Арістею мучив шлунок, вона не солила жодної страви та майже не їла м'яса, бували дні, коли не їла нічого та геть падала з сил, однак продовжувала поратися по господарству. Попри свої недуги дружина Івана Дощівника мріяла відвідати Київ, але через старість та слабкість поїздка завжди відкладалася.

У листі від 9 березня 1965 року письменник зазначає: «Туня перечитала всі оповідання Лесі (Українки) і каже, що вони їй подобалися». [38] На момент написання листа Арістеї був 71 рік, однак бажання пізнавати щось нове та українське у неї не зникало. Газети, надіслані Денисом Онищуком, вона читала також, найбільше їй подобалися «Наша культура», «Наше слово» і «Нове життя».

Іван Дощівник переживав нелегкі часи. Будучи чужим на чужині родина потерпала в злиднях. Письменник заробляв на життя по-різному, спершу брався допомагати людям копати картоплю, а потім був помічником при дроворубній машині. Мимо того встигав за той час разів зо чотири

прочитати виклад Дениса Онищука і дати йому об'єктивну оцінку. Читав Дощівник зазвичай вголос, адже активним слухачем була його дружина та інколи донька.

Найгостріше відчуті кризову ситуацію дозволяють одкровенні висловлювання автора, адже читаючи детальний аналіз тих чи інших праць, раптом не сподіваєшся натрапити на слова: «Досить цього, бо мене аж пушки болять від довгого писання та студени. Бо в нас лиш раз на день кладеться вогонь, в обід, а рано і увечері студено. Нема дров у нашому повіті, з інших годі привезти, за ціну я вже не говорю!». [15]

Найбільше родина боялася настання зими, адже хата ставала сирою, а невеликі запаси овочів швидко закінчувалися. Через несприятливу погоду, листування двох письменників часто переривалося, адже всидіти біля стола принаймні годину було важко «...в нас у хаті студено, як у псарні, мимо того, що цілий день горять сирі дрова в дрантивім перегорілім "шпаргаті"». [17]

Спостерігаючи за листуванням того чи іншого письменника, можна помітити, що описи погоди та природній умов є дуже поширеним явищем. На те існує декілька причин, інколи природа відображає, співпереживає, надихає, пригнічує, воскрешає чи навіть калічить. Іван Дощівник не став винятком, за період листування подібні описи стали закономірністю, на які вже підсвідомо очікуєш. Письменник акцентує на цьому увагу тому, що від природніх умов залежало самопочуття не тільки Дощівника, а також його дружини та дочки: «Ми сьак-так дибаємо. Ліпший у нас настрій як погода краща, а як дощ і холодно, то нападає нас страх, що от-от впаде сніг, прийде мороз і будемо мерзнути. Приготовляємося на зиму наскільки нам дозволяють сили фізичні та основа матеріальна». [19] Найбільше негода шкодила Арістеї, адже посилювала ревматичні та хронічні хвороби. «Тепер у наших сторонах хляпавка, сніг з дощем. Два тижні морозу далися нам дуже взнаки, кільки то дров згоріло, а все в хаті не було тепло. Я поки що цієї зими досить добре держався, Туня цими днями застудила собі горло, вдихнувши студеного повітря чи таки вітру, і побіч всього дотеперішнього недомагання

має ще й це. Але вже недалеко весна та літо, а як буде тепле літо, то сподіємося вигрітися на сонці». [23] А інколи через природу письменник шукав шляхи до рідного дому «В нас погода. Вночі і ранками холодно, іній (в Банилові кажуть иней), вдень тепло, але на сонці, в холоді – холодно!». [33]

Економічну скруту ілюструють також прохання Івана Дощівника позичати книги, які вже прочитала сім'я Онищуків та які стояли зовсім без діла. Письменник пише, що охоче прочитав би «Переяславську Раду» чи «Нові потоки», але «не вистачає того грейцера». [15] Пізніше Дощівник невимовно дякує другові за таку послугу та отримує все нові постачання літератури. Окрім книг, дефіцитом були також конверти, тому лист міг не надходити дуже довго.

У листах часто можна зустріти перелік продуктів, якими харчувалися та їх ціни. Зазвичай перелічувалися продукти, які подорожчали, чи яких не вистачало, були у малій кількості. Також статистику цін писала й Мирослава, особливо коли виїздила кудись за кордон. «Друга річ, що зачала нам докучати, це дорожня! Молоко було досі по 3 л, від 1 січня мусимо платити по 4 л або і по 5 л за літер чи кілограм; сметана 28 л літер, а було 14, яйця по 2,50. Це розуміється на базарі, у вільній продажі. По аліметарах, звісно, все як було, але нема коров. сира, сметани, що давніше було, за те м'ясо є подостатком. Яблука продаються на базарі по 4 л кіл., досить добрі – потули...». [25]

Релігійні свята родина святкувала скромно. На Святий вечір зазвичай була пшениця без маку, пиріжки, галушки і компот. Наступного дня вже була свинина, яку пощастило купити на базарі аж кілька кілограм, завдяки синдикатові. Ялинки кілька років не ставили. Найбільше тішилися товариством один одного, рідко бували втрьох. Дощівники любили спілкуватися, любили ходити в гості, раді були зустрічам із земляками. Вміли цінувати час, який проводили разом. Роздумуючи над цим, можна зрозуміти чому у своїй педагогічній та творчій діяльності Іван Дощівник приділяв так багато уваги саме родинним цінностям та родинному вихованню.

Безперечно, у цьому він був щирий.

Від початку листування (1949 р.) Іван Дошівник з сім'єю проживали в Думбравенах, це місто розташоване на відстані 231 км на північний захід від Бухареста. Родині не подобалося там мешкати, Арістея найбільше хотіла до столиці, а письменник прагнув опинитися в Романі «Кажіть-но Ви мені, якби так я збагатів якимсь чудом, кажім виграв на лотереї, то чи можна би найти якийсь притулок, якесь помешкання в Романі? Знаю наперед, що тяжко або таки неможливо, бо як годі тепер найти мешкання в такому гнізді, як це наше тут, то в Романі, великім повітовім місті, де тільки тепер фабрик та всяких осідків партійних, сінді кальних, економічних і т. д., ще менше! Але я говорю, аби говорилося!». [26]

Згодом 1954 року сімейство переїхало до нової оселі, де була тільки одна кімната $5 \times 6 = 30$ м², а висота стелі 3, 50 м. Там були два великі вікна, що виходили на дорогу на північ, отже сонця не було. Другий мінус – це брак електричного світла, яке можна було отримати за 220 леїв. Іван та Арістея користувалися нафтовою лампою, яка використовувала значну кількість палива, запаси якого дуже швидко вичерпувалися. Піч у помешканні була в дуже поганому стані, потребувала ремонту і нової плити, сильно курила. Попри всі негаразди родина тут краще себе почувала аніж в старій оселі, де всі відчували неприязне ставлення до себе.

Від 9-го січня 1958 року в будинку була підключена електроенергія. Це була єдина приємна новина на тогорічні святки, адже Мирослави не було з родиною, а Іван та Арістея майже всю зиму хворіли. Єдиною розрадою було співання переробленої Денисом Онищуком співанки «Ялиночко, ялиночко».

У червні 1972 року на 86 році життя Іван Дошівник з Арістеєю переїздить у Бухарест до дочки Мирослави. Нова адреса Дошівників: D-na Iornileac Miroslava, sos. Stefan cel Mare 2, etaji, Aparti, Sectorul I of 3 Bucuresti. Мрія Арістеї здійснилася.

На долю родини Дошівників перепало чимало випробувань, однак

вони зуміли вистояти, продовжували виховувати свою дочку в дусі любові до літератури, розвивали духовні та моральні цінності, жили в повазі та любові.

Висновки до 1-го розділу

Біографія тієї чи іншої постаті формує у свідомості читача конкретний образ, допомагає скласти психологічний портрет, відчутти характер, життєві орієнтири, особливості та умови формування індивіда. Надто корисною для пізнання людини є саме автобіографія.

Розглянувши автобіографічні відомості письменника, можна простежити не тільки етапи фізичного зростання, а й духовний ріст Івана Дошівника. Бажання до самовдосконалення та навчання супроводжувало письменника впродовж всієї його життєвої стежини. Чималого впливу на становлення І. Дошівника як особистості справило оточення. Очевидно, що ще з дитячих років, батьки письменника прививали йому любов до навчання, рідної мови та Батьківщини. Неможливо оминати питання християнсько-морального виховання, родина Дошівника стала фундаментом до формування духовного світу. Ці настанови письменник згодом втілював у своїй педагогічній та літературній діяльності.

Наступним, хто повпливав на розвиток та світобачення Івана Дошівника були вчитель Кароль Зигмунд Шольц, завдяки якому письменник вступив до Чернівецької гімназії; викладачі української гімназії, особливо Юліан Кобилянський; члени гуртка «Самоосвіта» та організації «Союз». Молоді люди, які належали до цих угруповань були професорами, викладачами та взагалі високоосвіченими людьми, на зібраннях вони обговорювали політичну ситуацію України, мріяли про вільну та незалежну країну. Важливу роль у житті Івана Дошівника відіграв професор Чернівецького університету Степан Смаль-Стоцький, який формував у студентів почуття патріотизму та обов'язку.

Проаналізувавши життя родини Дошівників у Румунії в листах до

Дениса Онищука, можна впевнено зауважити, що кореспонденції насичені відвертими та цікавими подробицями. Зокрема, саме тут автор ділиться родинними переживаннями, справами дочки Мирослави, яка проживала в Бухаресті, та фізичним й психологічним самопочуттям Арістеї . Складне матеріальне становище родини, хвилювання стосовно політичної ситуації в Україні, вимушена міграція, життя далеко від рідного дому загартувало дух талановитого буковинця. Саме цей сильний дух скеровував митця продовжувати працювати на благо Батьківщини навіть перебуваючи далеко за її кордонами. Сумлінний студент, талановитий учитель, зразковий сім'янин, турботливий батько, патріот своєї країни – саме такі поняття виникають у свідомості, опрацювавши життєпис письменника. Бідне помешкання, скромний одяг та фінансова скрута не завадили бажанню жити, працювати та творити заради України.

РОЗДІЛ II. ОПОВІДАННЯ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ІДИВІДА

2.1 Автобіографічність як одна з провідних рис художньої літературної діяльності.

Мала Батьківщина, спогади про рідний Банилів, що на Вишніччині, додавали Іванові Дошівнику сили жити і працювати на чужині. Дуже детально простежується Банилівський період життя у «Життєписі», від назви села Банилів Руський, до стосунків між українцями та євреями у ті часи, що може стати темою окремого дослідження. Нам дуже цікаво було дізнатися, що у моєму Банилові проживали не лише українці (здебільшого селяни), а й поляки, євреї, вірмени, німці. У рукописі названо прізвища людей різних національностей, рід їх занять.

Спогади про рідний Банилів зустрічаються й у літературних творах Івана Дошівника, написаних прекрасною літературною мовою, легким прозовим стилем. Хочу зазначити, що автобіографічність - одна з провідних рис літературної діяльності автора.

Ось твір «Стріча з доброджанськими земляками». Герой оповідання, опинившись на чужині, згадує минуле України, оспівану Шевченком героїчну добу козаччини. Його оповиває сумний настрій і він лине у рідне село «...положене на Буковинському Підгір'ї над самим Черемошем». [14,37] Далі йде спогад про дитячі роки: «Малим хлопцем, бувало ціле літо пас я вівці на зарінку, вів весь день з ровесниками різні забави, купався десять раз на день у бистрих хвилях Черемоша, перекидував плиточками «жабки» з буковинського берега на галицький». [14,37] Щиро любив Іван Дошівник рідний Банилів. Тому, згодом на чужині, Дунай не справив на нього позитивного враження «Мені навіть дивно було, що віденці так одушевляються його красою, оспівують у вальсі Дунай, танцюють дунайський вальс». [14,85]

Не міг він побачити краси Дунаю, бо тужив за Буковиною і за ріднею, що залишилася під російською окупацією. «Нелегко мені вдалося видобутися з того заслання за Дунаєм. Щороку я просив міністерство освіти дати мені

посаду в якомусь місті на лінії Букарешт – Чернівці, щоб було ближче до Буковини, куди ми звичайно що вакації їздили до рідні» [з особистого архіву Мирослави Грушковської].

Перед очима персонажа пересуваються образи, мов у кінотеатрі на полотні. Він згадує, як «...бігав довгим Гостинцем попри муровану церкву з трьома червоними банями і годинником на головному боці. Як ішов попри школу в горішньому куті, де одержав початкову освіту». [14,138]

А далі читаємо: «Весь час перебування в надморському городі він тужив за рідними сторонами і за ріднею. Книжки, що їх мав з собою, листав й діставав, перелистував по кілька разів.»[14,138]. Герой цього оповідання з гіркотою, проходячи в Констанці повз пам'ятник римському поету Овідію, якого заслав колись Август, порівнює себе з ним. У Івана Дощівника як і в героя твору народжується гірке порівняння: «І мене вирвали з рідних обставин, хоч далеко не таких блискучих як у Овідія, і персадили на чужий ґрунт». [14,135]

Своє життя у Банилові, матеріальні нестатки, які довелося зазнати, є предметом зображення в оповіданні «По стипендію», яке є особливим за своєю тематикою та настроєм. Як і в попередньому - оповідь теж ведеться від третьої особи, хоча автор описує суто свій досвід, підтвердження цього є в рукописній автобіографії письменника.

Як вже було сказано раніше, Іван Дощівник походив з бідної родини, злидні забирали можливість продовжувати навчання в гімназії, що надзвичайно засмучувало не тільки самого Івана, а й всю його родину. Найперше, що хочеться розглянути в творі це – стосунки син – батько. Батько в оповіданні неабияк хвилюється за долю свого сина, не дивлячись на велику родину, ще трьох своїх інших дітей, господарство, брак коштів, він відчуває духовну потребу Івана здобути освіту. Тимофій не покладається на випадок, не залишає свою дитину на одинці з проблемою, а всіма відомими йому шляхами намагається допомогти синові подолати труднощі. Простий селянин дослухається до поради місцевого священника та, попри нестачу

фінансів, відправляється до владики просити стипендію на навчання. Герой оповідання батько з сином прийшли до митрополита з проханням виділити синові стипендію з релігійного фонду, кажуть до нього: «Я, Тим Кузь з села Банилова, а це мій син. Він скінчив дуже добре другий клас гімназії і має йти до третього, але я не можу тримати його в школах, бо я бідний чоловік, маю ще окрім цього хлопця троє дітей, а поля в мене всього на всього чотири морги». [14,119] Автор описує батька як досить сентиментального, емпатичного, совісного, розумного, міцного духом чоловіка, який здатен попідкуватися про свою родину. Ще одна якість Тима, яка чітко прослідковується у творі – щедрість. Батько не пожалів останнього крейцера на ласощі для Івана та взагалі переймався за психо-емоційний стан свого сина.

Наступне, на що варто звернути увагу в тексті це проблема – людяності та співчуття. Політична ситуація в країні аж ніяк не сприяла налагодженню стосунків між громадянами, дехто не дивлячись ні на що міг проявити гуманність, а хтось сліпо виконував свій обов'язок та не зважав на проблеми оточуючих. Сторож в оповіданні якраз належить до другого типу мислення, попри благання батька пустити їх з дитиною через міст, чоловік радше дозволив би їм померти, аніж безкоштовно перейти на іншу сторону берега річки. Неоднозначним виступає пересічний перехожий, який спершу сміється з намагань Тима та Івана перейти водойму, а потім все ж співчутливо купує намочений кусень хліба, щоби ті, зрештою, перейшли міст.

Закінчується оповідання тим, що син Тима без помочі земляка владики таки закінчив гімназію. Одного року Тим продав бика, іншого року продав восени дещо плодів з поля, син мав згодом приватні лекції і якось впоралися.

Про Банилів, дитинство, проведене тут і оповідання «Іванова груша» (є в бібліографії творів Івана Дошівника, укладеної самим автором) та, на жаль, самого оповідання ми не маємо.

Важливого значення в житті Івана Дощівника посідала школа. Нам відомо, що письменник викладав у Вижицькій гімназії, де працював з 1912 по 1921 рр. Саме ця гімназія стала головним героєм оповідання «Як умирала школа». Це оповідання теж можна віднести до циклу автобіографічних. Письменник сам є оповідачем та очевидцем всіх подій. Автор одразу в назві показує своє ставлення до цього місця. Він вдається до персоніфікації, тобто наділяє освітній заклад ознаками живого, натякає на зв'язок людини та освіти як цілком природнього явища. А також уявляє школу не тільки як споруду, а осередок навчання, де є вчителі та, найголовніше, здобувачі освіти, і «смерть» школи загрожує формуванню інтелектуального потенціалу та духовному зростанню молодшого покоління.

Оповідання «Казка» наповнене розповідями І.Дощівника про нелегкий та тернистий шлях сільського юнака без матеріального забезпечення, особливих зв'язків та походження до тримання освіти та омріяного диплому. Автор описує свої молоді роки, в цьому оповіданні він надто сентиментальний, ділиться сокровенними митями щастя, першим коханням та заручинами. Тому твір й носить таку назву, адже все, що відбувалося з хлопцем за часи та після навчання здавалося справжнім дивом та подарунком долі. Тут письменник веде оповідь від третьої особи, ніби дивиться на події збоку, забувши, що пише він сам про себе. Подекуди оповідач відтворює події за допомогою рідких діалогів, складається враження фільму з кількома кадрами та довгого позакадрового монологу. Відчуття казки посилюється описом студентського балу та знайомством на ньому головних героїв, відчувається аналогія до багатьох відомих світових сюжетів.

Автор ідеалізує почуття, які виникають між закоханими, описує їх з особливим трепетом, з усієї сили намагається довести читачеві безневинність та цнотливість кожної зустрічі та розмови героїв. Оповідач навмисно створює певну дистанцію між ними, подекуди включивши незначні обережні тактильні прояви «...а вони любилися - поважно!» [4,119] – наголошує письменник.

Непередбачуваним постає фінал та, власне, кульмінація оповідання – заручини, що відбуваються з ініціативи дівчини, які руйнують вже всілякі інтимні відстані та стають найкращими хвилинами молодості, які вже встигли стати спомином, сном-казкою для головного героя.

В оповіданні «Родинна легенда» Іван Дошівник розповідає про загадкову та доленосну зустріч зі своєю дружиною ще в шестирічному віці. Хто і коли вигадав легенду невідомо, можна припустити, що це зробив сам письменник, хоча, можливо, вона створювалася у широкому сімейному колі. Ця легенда передовсім вказує на хороші стосунки між подружжям, вона чудово підходить для переказування не одному поколінню нащадків Дошівників. Припускаємо, що саме з цією метою її й створено. Адже в оповіданні ідеалізовано родинні стосунки, члени родин живуть за християнськими заповідями, ставляться один до одного та до ближнього з розумінням та повагою.

У творі зустрічаються чимало топонімів та діалектизмів, притаманних саме тій місцевості, де народився та зростав письменник. Вправність та хазяйновитість господині підкреслено через опис обійстя та кімнат хатини. Інтер'єру приміщення автор надав особливої уваги, звернувши увагу на найдрібніші подробиці кожного предмета кімнати.

Оповідання Івана Дошівника є чудовим доповненням до вивчення біографії, внутрішнього світу та способу мислення письменника. Іван Дошівник як очевидець чи головний герой постає дуже щирим, свідомим та патріотичним, бо пише тільки про те, що хвилює і про те, що сталося насправді.

2.2 Питання мови в оповіданнях Івана Дощівника

Рідне слово – провідник на важких шляхах історії, запорука нашої гідності і незнищенності. Споконвіку у людей прийнято сповідувати культ Батьківщини і невіддільний від нього культ рідної мови. Це невід’ємні частини загальнолюдської моралі. Великі люди, як правило, шанобливо ставилися до рідної мови.

Мова як генетичний код нації, завжди перебуває в полі особливої уваги Івана Дощівника, він усвідомлював функцію мови як виразника і творця духовності й національної самосвідомості. Яскравим підтвердження цього є оповідання «Як умирала школа» (написане у місті Роман 30 червня 1938 року), де розповідає про закриття 1921 року Вишницької української гімназії. Письменник без інтриг та загадок називає причину занепаду гімназії – це війна та, краще сказати, влада. І.Дощівник згадує, що найважчі часи наступали з приходом росіян, які, відходячи, спалили ціле містечко та школу зокрема. Уряд виділив інше приміщення, яке чудом вціліло у вогні. Після війни гімназія отримала друге дихання, автор зазначає: «Хоч важко, та все-таки якось жилося. Прийшли ще важчі часи: розпад австрійської держави і прихід нової влади. На диво, тепер школа виявила небуденну життєздатність. Вона відчинила всі двері і входи і закликала молодь у своє лоно. А молодь товпилася і бралася жваво до книжки, гризла книжку, не інакше, більш як у нормальні часи; якась героїчна охота опанувала молодих гуцуликів і підгірян». [14, 104]

Становище гімназії вдало підкреслено фразеологізмом – Дамоклів меч, що означає – постійна небезпека. Цю небезпеку відчували як вчителі, так батьки та учні закладу. Попри складні матеріальні умови та жахливий стан приміщення, перевіряючий зі столиці був приємно вражений якістю освіти, підготовкою дітей та вчителів. Вражає самопоміч, яка продовжувала життя школі. «Всю зиму приносили школярі малі і великі, хлопці і дівчата разом з книжками та зошитами дрова до школи». [14,104]

Школа дала явний доказ, що хоче жити. Закінчується оповідання описом останнього уроку у третьому класі. «Учитель, видячи, що має ще доволі часу до дзвінка, казав повибирати українські читанки і читати Альфонса Доде "Останню лекцію". Був схвилюваний, а щоб заховати своє хвилювання ходив по класі. Це оповідання вже давніше читали і переповідали, але тепер його інакше розуміли, душею розуміли. Слова «Франція» і «французька мова» вони заступали собі іншими словами, іншими поняттями. На одному місці вчитель сказав:

Звертаю, зокрема, вашу увагу на слідуючий уступ, де говориться про мову...

А учень читав :

"... треба її плекати у себе і ніколи не забувати, бо нарід, навіть у неволі, доки захове свою мову, то так якби тримав ключ від своєї в'язниці, ключ, що увільнить його з кайданів"». [14,105] Здається, ці рядки будуть актуальними вічно, цю проблему добре розумів письменник та висвітлював не лише у своїй художній, а й публіцистичній, науковій, епістолярній та педагогічній спадщині.

З офіційних джерел відомо, що гімназію засновано 1908 року з дозволу цісаря Франца Йосифа, в честь якого й було названо заклад. Однак чи не найбільшу активність щодо створення освітнього осередку проявив український мовознавець, літературознавець, визначний громадсько-політичний, культурний діяч Буковини, вчитель Івана Дошівника – Степан Смаль-Стоцький.

Важливість рідної мови письменник підкреслює також в іншому оповіданні – «Над Дунаєм». Назвою автор підкреслює своє місце розташування, адже далі йдеться про маленьке містечко Сілістра, яке знаходиться в Болгарії якраз поблизу головної річки Європи. Саме тут Іван Дошівник теж працював вчителем у гімназії. З перших ж рядків читач може відчуту тугу оповідача за Ватчиною, за рідним словом та піснею. Цікавим є те, що перебуваючи на чужині письменник невпинно шукав ті невидимі, на

перший погляд, ниточки, які пов'язали б ту закордонну місцину з Батьківщиною. Зокрема Доцівник наводить історичну довідку про завоювання Сілістри князем Святославом та, зрештою, нищівну поразку в останній битві за місто.

Саме в цьому творі письменник показує себе як справжнього поціновувача краси природи та архітектури. Він філігранно описує відкриті простори міста, вдаючись при цьому до метафор, оригінальних епітетів, асонансу, чималої кількості зменшено-пестливих форм.

Блукаючи від одної картини до іншої герой зупиняється в павільйоні сілістрійського парку. Це відбувається не дарма, саме тут оповідач чекає на віддушину – концерт місцевої співачки з виконанням слов'янських пісень. «Живучи у своєму краю, між своїми людьми, ми й не замислюємо краси мови, якою говорять усі коло тебе, і чару пісень яких співають. Але як людина опиниться на чужині, - по волі, чи по неволі, - аж тоді переконається, як важко жити на чужині, не чуючи своєї мови і своєї пісні. Як тепло розліється по всій істоті людини, коли якийсь щасливий випадок донесе до її вуха хоч би одно рідне слівце, або якийсь уривок рідної пісні». [14,105]

В оповіданні йде мова про концерт співачки Марії К, на якому присутній герой, котрий з захопленням слухав у її виконанні українську народну пісню «Ой, казала мені мати». «Вражіння яке справила цією піснею на зібраних, що більше відчула, як зрозуміла, красу слів і мелодії, було куди сильніше, як від російських романсів». [14,105] Глибоким патріотизмом та щирою радістю наповнені рядки оповідання: «Всякий зрозуміє, що для того виголодженого морального українця зеленої Буковини, що стояв самотній у кутку, звуки рідної мови і рідної пісні були справдішною насолодою, і що той вечір урився глибоко в його пам'ять, як одно з немногих приємних переживанів у непривітній чужій стороні». [14,108]

Проблема мови та національної самоідентифікації простежується також у вже згаданому вище творі «По стипендію». А надто в діалозі батька та владики, для якого вирішальним у майбутньому перебігу подій була

відповідь на запитання: « - А до якої гімназії ходить ваш син? – До української, - відповів Тим відважно. Владику неначе щось шпигнуло...». [14,119] Дізнавшись, що син навчається в українській гімназії, митрополит швидко відвернувся, так, що наші прохачі не встигли поцілувати йому руку. «Як би мені в писок дав! – каже Тим до сина. Тицьнув мені свідоцтво, навіть не прочитавши; наче чорт у нього скочив, як учув, що ти ходиш до української гімназії. Але ми дамо собі раду». [14,120] Почути такий відгук від земляка видається чимось антиприродним та нелогічним, адже людина зростала в такому ж середовищі та мала б бути частиною того ментального простору. Сторіччями українцям прививали комплекс меншовартости, намагалися довести, що наша мова та культура не має жодної сакральної цінності.

Продовжуючи тему шкільних років письменника, варто згадати оповідання «Язиковід», в якому дещо іронічно та комічно розповідається про зарозумілого, малограмотного та пихатого викладача німецької, грецької та латинської мов. Автор називає його язиководом, або Іваном Тираном. Звісно прізвище було несправжнім, але вдало підкреслювало індивідуальність персонажа. І. Дощівник знову піднімає питання походження та мови, тобто людей, які це походження ігнорують. Саме таким був викладач Іван Тиран. Внутрішня дисгармонія породжувала низку психологічних проблем, які виливалися в неприязнь, заздрість та, банально, злість. Відсутність педагогічного такту, любові до дітей, невміння залагоджувати конфлікти і стали причиною загальної неприязні учнів до вчителя.

У творчому доробку Івана Дощівника можна натрапити на ще одне повчальне та актуальне оповідання «Без Батьківщини». Головна героїня твору – чорнокоса жінка, вчителька Ірина Ковальська. Донька малограмотного українця та високоосвіченої німкині більш за все прагнула навчатися. Зрештою, свого жінка все ж добила, спершу склала іспит зрілості в гімназії, потім вступила до університету. У результаті склала професорський іспит для середніх шкіл у Відні. Успіх у галузі освіти, на

жаль, не приносить Ірині омріяного щастя. Освічена, інтелігентна українка Ірина Ковальська, що зросла в українському селі, вигодувалася українським хлібом, бавилися й училася з українськими дітьми, співала з ними українських пісень, жила на чужині, пам'ятаючи, «що в переломну пору, більше як коли-небудь, усяка одиниця має обов'язок супроти тих, між якими виросла». [14,125] Пригадувала собі, з якою гіркотою говорив їм на семінарі професор української літератури про національне відступництво, яким, як казав, на жаль, таке багате українське минуле. Зацікавлення на чужині державотворчими змагання українського народу, сподівання, що серед народу, де так мало освічених людей, вона може йому прислужитися, робить життя героїні змістовним, однак стати в чужому оточенні своєю вона не змогла: «Переконалася, що в цій країні життя їй не буде, що вона тут не запусить коріння». [14,128] Народжена в Україні, української мови вона навчається у сільських дітей, зізнається, що спілкуватися німецькою їй виходить краще та взагалі у Віденському просторі їй найкомфортніше, згодом намагалася українізуватися: вчила граматику, перечитувала твори українських письменників. Однак в обох країнах її не сприймає суспільство. В Австрії її називають чужинкою, а в Україні – «знімченою».

Всі ці неприємності стаються з Іриною не тільки через її внутрішнє роздвоєння, автор вказує на особливості характеру та світосприймання жінки: «Відтручувала від себе тим, що не вміла заховати гордості на своє знання і на свої дипломи, що все любила поправляти інших, обурюючись при тім, як можна цього та того не знати, що деколи категорично твердила щось, в чому явно помилялася. Переоцінювання себе і недооцінювання інших, надмірно розвинена вразливість, схильність бачити все чорніше, як воно є в дійсності, недовіра до людей і підозрювання їх у намірах шкодити їй, неуміння і нехіль приспособитися до середовища – це все було для неї фатальним». [14,129]

За іронією долі високоосвічена викладачка стає простою гувернанткою та працює за мізерну платню. Ірина скрізь почувається чужою, та говорить про те, що не має Батьківщини.

Оповідання побудоване не за хронологічною послідовністю та має певне обрамлення – прогулянка берегом моря. Море у творі постає символом свободи, забуття, внутрішнього миру та спокою. Оскільки свого місця в житті головна героїня не мала, то відчувала там свій прихисток: «Раз ніби жартом, ніби поважно сказала, показуючи на море: - Там, здається, було би найкраще». Саме в глибинах Чорного моря Ірина знаходить свій рятунок та закінчує життя самогубством.

Отож, І. Дощівник знову наголошує на важливості поняття національної самоідентифікації, намагається довести, що щастя людини безпосередньо з ним пов'язане. Людина, щоб вижити на чужині, повинна зберегти свою мову, звичаї, традиції, служити своєму народові.

В оповіданні «Стріча з доброжанськими земляками» простежується, що найбільше в Румунії Іван Дощівник сумував за рідною мовою, прагнув чути та спілкуватися українським словом. Приємною несподіванкою для нього стало знайомство з Іваном Козаченком, який був родом з Доброжанщини, двоє молодих людей були раді, що зустріли одне одного далеко від рідного дому. Зрештою, Козаченко запрошує вчителя до себе на гостини. Сам господар був малярем та захоплювався музикою, тому скрізь висіли картини, а в кутку кімнати стояло фортепіано. Та це не всі характеристики героя, найцікавіше – він походив, як сам про себе каже: «...з тих запорожців, що по зруйнуванні Запорізької Січі Катериною II збудували собі нову Січ в Добруджі на гирлах Дунаю, де їх ще й тепер живе багацько». [14,139] Однак, попри своє гонорове походження, Козаченко зізнається, що нічогосінько про свій рід не знає та змалку блукав у чужих сторонах поміж чужими людьми, де й розгубив батькові перекази. Відлуння українського менталітету звучали тільки в музичних композиціях. Найбільшою трагедією оповідання є те, що рідний син Козаченка не знатиме батькової мови, отже не

отримає цінного сакрального спадку, який слугуватиме зв'язком між поколіннями.

Михайло Козаченко (брат Івана Козаченка) теж не вирізняється особливим усвідомленням себе як українця та нащадка козаків. Серед невеликої бібліотеки з української літератури був тільки «Кобзар», рядки якого власник підкреслював різними кольорами.

Влучними підсумками завершує історію письменник «...по кождім гостюванні в них мене в моїй самотній хатині осідали невеселі думки, бо я бачив у них «останніх Могіканів» з тих запорожських старшин, що колись у тяжку скруту разом з товариством мусіли покинути рідний край і перелетіти на нові гнізда, а в цих нових гніздах перевелися...». [14,144]

Збереження рідної мови від колиски до могили була для Івана Дошівника найвищим мірилом порядності. Герой оповідання «В Молдові на роботі» захоплюється Петром, українцем, що так добре говорить українською мовою. «В чужім краю останній волоцюга тобі дорогий, коли він тобі землячок і говорить твоєю мовою». [14,156]

Петро з Буковини, заробітчанин, що 30 років працює у Молдові. «Де я вже не був, з кількох печей хліба не наївся, це якби став оповідати, то й на волівій шкірі не списав би». [14,156] У хазяїна Мігайлеску, працюючи, корчився, ставав маленьким. «Так завсідги він там поводився, а як прийде до нас і почує свою мову, то немов його обвіє інше повітря, він поводитьсь зовсім свobodно ...». [14,157]

Згодом вчитель спостеріг, що Петро сусідів вважає панамі, а на них, як на своїх, дивиться з погордою. «Це – психіка наймита. Хто говорить до нього мовою німецькою, польською, румунською. Хто його держить здалеку від себе, той панує над ним, того він боїться і слухає. А хто з ним, як з рідним, хто говорить його мовою, того він легковажить». [14,157]

Після того, як Петра побили буками дроворуби румуни, він дорікає учителю українцю, що той наймає румуна дроворуба : ... «Як у вас є якась робота то давайте мені, як своїй людині... Ви учитель, служите краєві, а я

служу людям, а проте ми обидва... тут служ... ми в Молдові на роботі». [14,160] Буки запалили в Петра іскорку національної свідомості, національної солідарності. «А на ділі Петро має слухність,—зауважує вчитель,— що ж ми інше, ми службовці, як не наймити до якогось часу у чужих ?Знаменито сформулював темний Петро наше положення. Як Петрові у Корлимі буками, так нам не раз у інший, але більш болючий спосіб пригадують, що ми тільки в наймах, у Молдові на роботі. (Дяка їм за це пригадування)». [14,160] Закінчується оповідання тим, що Петро таки їде додому на Буковину. «Як не пропав досі між чужими. То між своїми не пропаду. А бодай знатиму, що працюю у своїх і для своїх». Учитель провів Петра за ворота. «Петро спинився і кинув у нашу сторону слова: А ви коли?» [14,160]

Румунська влада забороняла розмовляти українською мовою, переслідувала українців. Про це також є спогади у рукописах Івана Дощівника.

«В році 1942 був я в Чернівцях на похороні професора Д. Войновича. На могилах не було імен, ні епітафу покійного, ні навіть імені сестри професора Кобилянського, славної нашої письменниці Ольги Кобилянської, що померла було в першій половині 1942 року, і якій українська громада урядила величавий похорон. Це була послідна маніфестація українська в Чернівцях. Зачалися переслідування, арештовання українців, на місті серед ринку можна було прочитати «Говоріть тільки по-румунськи!». Люди боялися своєї тіні, не відважувалися на вулиці слово вимовити по-своєму». [14,54]

На все своє життя Іван Дощівник зберіг любов до рідного слова не лише як письменник, а й лексикограф. Іван Дощівник є співавтором великих українсько-румунського (561 сторінка) і румунсько-українського (878 сторінок) словників, що вийшли в Бухаресті 1963 і 1964 р., тиражем 940 примірників. У словниках міститься 35000 слів.

Учень Івана Дощівника по Вижницькій гімназії І. М. Новосівський, який проживає у Австрії, написав статтю, присвячену пам'яті свого вчителя, назвав її «Пам'яті незабутнього педагога й великого знавця рідної мови» (знаходиться у родинному архіві Грушковських).

Іван Дощівник не мав нормальних умов для вільного розвитку свого, Богом дарованого таланту – талант мужнів у боротьбі: за право зватися українцем, право говорити і писати рідною мовою, право цієї мови визнаватися самостійною, окремою, право на освіту і молитву рідною материнською мовою.

Висновки до 2-го розділу

Більшість художніх творів письменника має яскраво виражений автобіографічний характер, тематично пов'язана з його власним життєвим досвідом. І. Дощівник писав переважно про те, що сам пережив, бачив чи чув. Тому його оповідання за жанровими особливостями наближаються до нарисів. Серед них виявляємо твори різної тематики: про інтимне життя молодого людини, про школу часів австрійського та румунського панування на Буковині, про становище учнів-українців, про складну долю української інтелігенції на чужині, українських поселенців у Добруджі та, звичайно, про мову й національність.

В автобіографічних творах письменника простежується любов до всього рідного: родини, села, дружини, земляків, українського слова та пісні, освіти та самоосвіти. Оповідання, в яких письменник ділиться власними життєвими історіями, наділені актуальними та важливими ситуаціями, часто несуть повчальний характер, формують національну свідомість та змушують замислитися над сьогоденням.

Питання мови та національної самоідентифікації Іван Дощівник порушує чи не в кожному оповіданні. Наголошує на тому, що людське щастя можливе тільки за умови внутрішньої рівноваги та спокою, якої неможливо

досягти без свого етнічного усвідомлення та задоволення основної потреби – спілкування рідною мовою, таким чином людина не суперечить своїй природі, приносить користь не лише собі, а й народу, до якого належить.

РОЗДІЛ 3. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІВАНА ДОЩІВНИКА

3.1 Стаття Івана Дощівника "Taras Şevcenco. Viaţa şi opera".

Переглядаючи архів письменника, що зберігся в родини Грушковських ми натрапили на дуже цікаву та цінну статтю Івана Дощівника, написану румунською мовою, "Taras Şevcenco (1814 – 1861). Viaţa şi opera" (1952). У перекладі звучить «Тарас Шевченко (1814 – 1861). Життя та творчість». Переклав з румунської мови Євсебій Фрасинюк.

Стаття складається з двох частин. Перша – біографія Тараса Шевченка, а друга – аналіз творчості Тараса Шевченка.

У першій частині автор постає справжнім знавцем життєвого шляху Т.Шевченка. Як належить, розповідь веде в хронологічній послідовності, у подробицях описує дитинство, службу в пана Енгельгардта та навчання у Варшаві й Петербурзі. І. Дощівник звертає увагу на впливи формування поетичного світу Т.Шевченка, зображуючи оточення та бібліотеку учня академії. Метафорично описує автор статті початок літературної творчості поета: «Вітерець свободи пробуджує до життя його поетичну геніальність, приспану під тиском кріпацтва, яка вибухає тепер рвучим весняним потоком». Окрім того, що перелічує вісім творів, які увійшли до «Кобзаря» 1840 року, подає їх коротку влучну характеристику. Відзначає ритм, римування та мелодику. На початку статті автор згадує також про Івана Котляревського та Григорія Квітку-Основ'яненка як батька нової української літератури та засновника нової української прози. Також пише про «Кирило-Мефодіївське Братство» та арешти, експедицію на Аральське озеро, ув'язнення в Новопетровській фортеці. Важливого значення надає письменниці Марко Вовчок. Згадано «Буквар» Шевченка та ще багато цікавих подій з біографії письменника.

Прочитавши біографію, написану Іваном Дощівником, про Шевченка складається враження як про генія-інтелегента абсолютно європейського типу мислення, текст позбавлений стереотипного погляду про нещасного,

злиденного поета в кожусі та шапці, страждання якого займає основну частину власного буття.

Другу частину І. Дощівник розпочинає з дослідження літературного напрямку поета та зазначає, що саме романтизм притаманний першому періоду творчості. Як приклад, наводить балади: «Причинна», «Тополя» та «Утоплена». Автор статті коротко викладає зміст вищезгаданих балад та робить висновок, що вплив народної творчості у даних баладах є незаперечним явищем. Він відзначає красиву народну мову, легко-плавну віршованість, мелодійність, нічні пейзажі, окреслені кількома словами особливої виразності, та висловлює очевидність стрімкого тріумфу Шевченка. Тонко відчуваючи основні засади напрямку романтизму, І. Дощівник зазначає: «Поети романтики звертались з любов'ю до минулого. Шевченко був обізнаний в історичній минувшині України, а в тих часах історичні традиції ще не були придушені царським режимом. У скринях ще зберігалися старовинні козацькі жупани, в сінях ще висіла стара зброя, жевріли спогади про героїчні подвиги хоч криваві, але живі у пам'яті старійшин. Шевченко вивчив у романтиків бачити у минувшині тільки гарні, героїчні вчинки. Тому у його віршах, пов'язаних у певній мірі з історією України, спостерігаємо значний рівень ідеалізування епохи гетьманів та запорозьких козаків». На думку критика, всі ці явища найкраще продемонстровані в поемах «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гамалія».

Однак вплив романтизму був недовгим, І. Дощівник звертає увагу на суспільний аспект у творчості Шевченка – долю жінки. Автор статті припускає, що передчасна смерть матері, материнське піклування у дитинстві старшої сестри Ярини, дитяче кохання Оксани – можливо все це вкарбувало в його душі глибоке співчуття до жінки. Згадуючи поему «Катерина» І. Дощівник простежує риси майбутнього поета-реаліста. Найчіткіше ці риси письменник спостерігає після 1843 року. Рік з якого починається Шевченкова подорож Україною, коли в поета відбувається певний злам уявлень, він розчаровується у справах гетьманів та діях

сучасних співвітчизників, які соромляться власного походження та в ролі нижчих чиновників своїми вчинками підтримують ворожий царський режим.

Період, на якому особливо акцентує І. Дощівник – 1843 – 1847 роки. Тут письменник відстежує пік сакрального відчуження та ненависті до царського режиму. Цю лють автор статті відчуває в поемах «Сон» та «Кавказ». Поему «Сон» І.Дощівник називає їдкою сатирою, відзначає шалений виступ але й осміювання, вдале карикатурне зображення царя, цариці та їхнього двору, разом з лакеями від найвищого до найнижчого стану. Автор зауважує, що в поемах «Сон» і «Кавказ» Шевченко володіє іронію та сарказмом із незрівнянною майстерністю.

Письменник згадує, що внаслідок французької революції, війн Наполеона та інших революційних акцій, які чергувались більшими чи меншими строками на заході Європи у першій половині дев'ятнадцятого століття, народи пробуджувались до нового життя, пробудились і слов'янські народи, що вважались мертвими, неіснуючими! Тоді і в російському суспільстві пробудилась зацікавленість до слов'янських народів з поза меж Росії.

Іван Дощівник наголошує на історико-націєтворчих взаємозв'язках, зокрема акцентує на обізнаності Шевченка в історичних питаннях. «Ще будучи у Петербурзі Шевченко читав з особливою увагою історію Середньовіччя і просто жахали його оті релігійні переслідування та покарання але, водночас, глибоко вражала витривалість та опір людей, які жертвували собою іменем свого переконання. В історії чеського народу Шевченкові звернула увагу особистість ченця Яна Гуса, спалений на вогнищі у 1415 році в місті Констанці. Цьому відважному борцю за релігійну та національну свободу він присвятив поему «Єретик або Ян Гус».

І. Дощівник репрезентує Т. Шевченка як борця за єднання слов'ян, однак не відомо позицію самого автора щодо уналежнення росіян до цієї когорти.

Ув'язнений у Петропавловській фортеці, Шевченко у казематі, на самоті, написав близько 12 коротких віршів. Іван Дощівник удається до вишуканого порівняння, аналізуючи ці твори «...справжній душевний стан поета віддзеркалюється у цих коротких віршах; наче тонесеньке полотно притихлого смутку покрило їх, повсюди панує елегійна тональність. Давні мотиви стали темами цих віршів. Дівчина оплакує свою самотність: «Я самотня як билина в полі...»

Із періоду заслання «Невольничча муза» проаналізовано вірші на тематику історії України: «Сон», «Іржавець», «Чернець», «Швачка». Окрім віршів, написаних у цьому часі на історичні теми, І. Дощівник згадує також кілька поем на давніх мотивах, але дещо осучаснених автором. Це «Княжна», «Марина» та «Варнак».

Автор статті акцентує увагу на психологічному стані Шевченка під час десятирічного заслання. Пише про тугу поета за рідним словом, друзями та Батьківщиною. На думку І. Дощівника всі ці страждання мають свої відлуння у всіх віршах написаних в роки перебування в брудних казармах Орська та Новопетровська. Він згадує також цикл коротких віршів названих «Думка», зазначає, що вплив народної ліричної творчості у даних поезіях – незаперечний. Та завдяки красі чистої народної мови, її милозвучності, приблизно всі твори стали піснями, а завдяки цьому лексичному строю вважаються народними.

Наприкінці Іван Дощівник висновкує, що впродовж всієї своєї поетичної творчості Шевченко показує себе відважним борцем проти тиранів за волю і правду, а це була його непоборима зброя. Ця зброя названа просто «слово»! Однак не тільки до слова, як основного знаряддя, закликав поет. Публіцист наголошує, що герої Шевченкових творів вживають й інші види зброї для кривавої помсти. Були моменти коли поет був переконаний, що не можливо оминати фізичного супротиву задля відстоювання народу та територіальної цілісності держави.

Пишучи про імперський тиск, знущення та заборони Шевченкові нормально жити, працювати та розвиватися, автор статті сам опиняється під таким ж тиском. Це простежується в останніх рядках статті «За 56 років після смерті Шевченка робочий народ Росії, під проводом Леніна і Сталіна повстав, порвав кайдани та взяв кермо врядування у свої руки. Всі народи Росії, внаслідок революції 25 жовтня 1917 року вибороли волю та розпочали свій розвиток у всіх галузях. Результатом цієї революції створився Союз Радянських Соціалістичних Республік, складником якого є і Радянська Соціалістична Республіка Україна».

У статті І. Дощівника лаконічно простежено характерні особливості творчого доробку поета. Але знову ж таки, мабуть, з обережності дослідник обійшов увагою такі гострополітичні твори Т. Шевченка, як послання "І мертвим, і живим", поема "Великий льох" та ін. На нашу думку, це було зумовлено ідеологічним тиском, а не світоглядними переконаннями автора статті.

3.2 Спроби літературного аналізу в кореспонденціях до Дениса Онищука

Перебування за межами України частково позбавило І. Дощівника можливості отримувати нові українські літературні праці та коментувати їхній зміст на сторінках різних часописів. Однак цю прогалину частково заповнює листування письменника, яке, на жаль, збереглося тільки в архіві адресата – українського письменника Дениса Онищука. Оскільки румунський архів Дощівників безслідно зник, дослідити іншу частину кореспонденції ми змоги не маємо. Проте, збережена частина листів Івана Дощівника багата дослідженнями праць різних українських авторів, які часто надсилав письменнику сам Д. Онищук.

У листі від 7 листопада 1950 року Іван Дощівник аналізує роман письменника Козаченка Василя «Нові потоки», який вийшов у світ 1948 року, темою твору є відбудова українського села знищеного німцями, розповідь про німецькі варварства і боротьбу з ними партизанів. Письменник зазначає, що в цій частині роман нагадує «Молоду гвардію» Олесандра Фадєєва. Дощівник пише, що без соціалістичного змагання обійтися не можна, і тут хитрий автор твору знайшов для «Нових потоків» конкурентів аж у грузинському селі: репрезентацією села є Григола Нонешвілі та його небіж Вано. Характеристиці цих приятелів з далекої Грузії присвячує письменник дуже багато місця. Дощівник зазначає, що наполягання приятелів спонукають Руденка закинути намір виїхати в Донбас і залишитися для праці в Нових потоках, але читач має враження, що такі почуття Сергія до Марусі взяли тут верх. Йому також подобається, що в цьому романі є трохи літературної критики: закид письменникам, що малюють Україну та українців, якими вони були 50 літ тому. «Автор мабуть уважав своїм завданням змалювати нам куток України та її людей такими, які вони тепер. Є тут інтересні типи, найсимпатичніший з них Лука Митрофанович. Не бракує і негативних типів, от Кульчицький, що трохи саботує змагання та ініціативу інших; цей присвоїв собі колгоспну коровку, інший знов, вже не

пам'ятаю його імени, купив собі дешево свинку! Цікаво, що ніде не говорить автор про кару, яка повинна б постигнути оцих саботажників!» [16] - розмірковує Іван Дощівник. Критик зізнається, що кінець роману йому не сподобався, що йому бракує заокруглення, і подекуди твір є трохи нудним. Але мова гарна, повністю задовольняє, окрім випадків, де постають незрозумілі слова, до яких потрібно звикнути і в контексті речення зрозуміти. З цієї книги письменник вчився правопису нових слів, наприклад, ініціатива, спеціальний; далі прислівники, які пишуться разом: взимку, вдень, вночі, знизу, нащось, вдосвіта, нещодавно і т. д.

Наступним романом, який зацікавив письменника куди більше був «Переяславська рада» Рибак Натана Самійловича, сюжет якого був йому добре відомий. Найбільше Дощівника цікавило як автор поведе розмову, щоб читачеві було зрозуміло, що Переяславська Рада була неминучою. «І такий читач, як я, дався переконати, що Хмельницькому не було іншого виходу. Інакше дивилися на справу наступні гетьмани, що пробували розірвати зв'язок, як Виговський, що побив руських коло Конотопу, опісля Мазепа, Дорошенко. Ба навіть Хмель прикінці свого життя, кажуть, пробував нав'язати з західними сусідами (не з Польщею), щоб евентуально... «Історія Русов», якою користувався Шевченко, ставилася до того акту з великою резервою!» [16] Роман «Переяславська Рада», на думку письменника, цікавий, подекуди навіть захоплюючий, малює влучно може найбільш трагічно-складну добу в нашій історії, де автор виводить перед читачем цілу низку цікавих і дуже симпатичних типів. Як от Максим Терновий, Гуляйдень, Галайда, Іван Капуста та найсимпатичнішим є Малюга, що так добре і вчасно інформував Хмельницького про польські заходи. В більшості персонажі повісті – особи історичні, Малюга, мабуть, витвір авторової уваги. Дощівник додає, що Виговський нагадує модерного саботажника і дивно, що Хмельницький того не помічає і тримає його біля себе на посаді генерального писаря, хоча про Виговського українська передвоєнна історіографія мала добру думку, його зачислено до кращих гетьманів. Хоча

цей роман подобався письменникові, він вважав найкращим історичним романом та мистецьким твором саме Кулішеву «Чорну Раду». Однак Дошівник відзначив мову «Переяславської Ради», яка мала відтінок української літературної мови XVII століття, коли вона ще була під давнім впливом церковщини, а з другого боку під впливом польської мови, що в свою чергу синтаксично підпала під вплив латинської мови. Це створює деякі труднощі, Дошівник пише: «Словар його дуже багатий, багато незрозумілих для західного читача слів. Як добре було б, якби при кінці було подано словничок таких слів з поясненнями!».

Письменник залишив також свій відгук на працю Льва Толстого «Війна та мир», перше знайомство з яким сталося ще в студентські роки німецькою мовою. Тепер до рук Дошівника потрапив румунський переклад твору в чотирьох томах, який видався публіцистові кращим, аніж німецький. Проте письменник зізнається, що найкраще його читати в оригіналі, або в українському перекладі. В «Історії російської літератури» Дошівник прочитав обширну працю про Толстого, де дуже багато місця присвячено цьому романові і дуже його вихвалено. Проте автор ще говорить про епілог, в якому Толстой старається в'янути, чому Наполеон мусив іти на Росію і чому мусив потерпіти невдачу, цей епілог не справив належного враження на Дошівника, він зізнається, що волів би його не читати.

У черговій кореспонденції можна натрапити на оцінку перекладу української поезії чи прози. Денис Оніщук перекладав твори Шевченка на румунську мову, що безперечно тішило товариша в Румунії. Дошівник підкреслював, що переклад поезії «Реве та стогне» дуже якісний, а найважливіше, що ритм залишався таким, як в оригіналі, тому легко дається співати на українську мелодію. «От Ви лишили слід в Молдові, побіч того викладу (вже забув його назву) з 1946 року, яким Ви попсували гумор загонистим романським інтелігентам!...». [8] Переклад ідилії «Садок вишневий...» видавався літературознавцям не надто вдалим, однак Іван Тимофійович наголошує: «...воно мимоволі інколи по тижнях, по місяцях

вирине добра думка, влучний вираз, на який ніколи здається не був би попав». [18]

У листі від 14 січня 1955 року письменник згадує вірш-побажання Дениса Онищука, які мають назву «Під новий рік» (1955р.), яку кілька разів зачитував учням сігетських шкіл. Адресант схвально ставиться до поезії, пояснює це тим, що вона віддзеркалює дійсність, шкільне життя з його негативного боку. Письменник підтримує вибрану форму іронії та сатири, адже, на думку Дощівника, іронія, дотеп, досить правильна поетична побудова, оригінальна строфа – це все позитивні сторони новорічного бажання сігетським учням. Проте Іван Тимофійович вказував і на мінуси та неточності поезії. Наголошував на інколи неправильному римуванні наприклад: «"Щоб чулись, як чулись можна / В мамі на печі", бо ритм вимагає, щоб чулісь, а це якось не годиться. Та й таке, як

"й всьо було б по їхній волі..."

"й ну ж до праці так завзято..."

"щоб й успіх був набагато..."

я думав би оминати, хоч може Бажан, побіч своїх славних римів, і на таке собі позволяє». [18] Дощівник також звертає свою увагу на правопис і зазначає, що написано: нігде, в день, в ночі, на багато, замість: ніде, вдень, вночі, набагато.

Друге новорічне побажання сподобалося письменнику більше, він підкреслює легкість, з якою Онищуківі удалося висловити свої думки і одягнути їх у правильну поетичну форму. Римування теж справило враження, окрім останньої строфи. Загалом своє враження автор висловив досить позитивно, поставивши поезії товариша на одну полицю з тими, що друкують у «Радянській Україні» і зауваживши, що вірші чим далі, то стають кращі та коректніші щодо форми.

В понеділок 30 січня 1956 року Іван Дощівник пише рекомендованого листа до товариства Юрія Кокотайла, в якому йдеться про переклади Дениса Онищука.

Наступною аналізувати письменник взявся поезію Дениса Онищука «Поет-солдат». Дощівник зазначає, що дотично поетичної будови, дотично ритму й рими вона бездоганна, і сама ідея цікава, хоч вже була трактована в нашій літературі. Однак критик звернув свою увагу на мову вірша і підкреслює, що слово «туча» в підгірському діалекті значить «град», так що вислів «мов у тучу град» може викликати у читача якесь непорозуміння. Окрім цього, слово «туча» це слово російське і означає «хмара», та письменник радить звернутися авторові вірша до словника Грінченка та вже цілковито переконатися у тлумаченні.

Далі Дощівник веде мову про поезію «Пропам'ятний рік» і висловлюється, що назва хороша, адже це дуже пам'ятний в Румунії рік, і що ця поезія Онищука краща від багатьох румунських. Адресат радить зібрати докупи всі листи товариша та видати збірку, куди могли б увійти як оригінали, так і переклади з румунської на українську.

Про поезію «Двадцять третє...» Дощівник відгукується позитивно, порівнює з поезією «Іванові Франкові». Однак декілька зауважень та пропозицій критик все ж таки висловлює: «Коли б вона ще не була надрукована, то я радив би авторові поробити деякі зміни:

Так слово "мужньо" годилось би заступити іншим словом (може би так: "що вирвались з-поза ґрат") і не казав би "покотилась слава про свободу", бо тут слава не має що шукати, скорше "гасло за свободу!". Рим "від Карпат" дуже вдалий, але куди від Карпат та й при чому тут саме Карпати?

"Стяг свободний" я заступив би словом "побідний", бо що він свободний, це читачеві нічого не каже, але що він "побідний", це для читача важне!

Не до смаку мені з передостанньої строфи "і править тим сама", бо це так не є; вона править з масами працюючого люду, з масами робітників та

селян. Це вже Ваша річ найти там відповідніше слово та й краще, щоб римувалося з словом "весна"...». [22] У поезії «Школа» письменник звертає увагу на недопустиме накопичення приголосних, що ускладнює читання віршів: «І заплакав б тяжко-важко», «Кинув б знов своє вогненне», «Промив б очі і правдивий...»; і рекомендує виправити ситуацію, пише: «Тепер прийшло мені на згадку «як» би слід справити названі вище недоліки. Отже замість: "І заплакав б тяжко-важко" можна так: "Заридав би тяжко-важко"; замість: "Кинув б знов своє огненне..." – "Знов би кинув вогонь-слово", а в рядку "Промив б очі..." можете "б" викинути, і без нього думка добре висловлена». [22]

У кореспонденції від 11-го жовтня 1965 року письменник відгукується про сет поезій Онищука. Зокрема пише про поезію «Нове життя» й зазначає, що її остання строфа дуже далека від поезії і близька до публіцистики. Поезія «Ніч» Дошівника не цікавить своїм змістом, до того ж має в останній строфі синтаксичну помилку: «Сон підходить (чи підкрадається)...щоб розігнати...і знов таки сон підходить, щоб «набрать до праці сил...», [42] це хибно, може «щоб скріпити сили», а це вимагає перероблення строфи». «Перше травня», на думку критика, одна із кращих та вдалих поезій, вона є легкою до читання, а побудовою і правдивістю змісту спонукає читача пригадати собі як було колись, і як є зараз. Поезія «У добру путь» теж видалася Дошівникові досить вдалою, в ній наявні правильний ритм та добрі рими, проте одну строфу письменник все ж таки закреслив, адже вважав непотрібною. «Під двадцять третє серпня» нагадує Іванові Тимофійовичу вірша «Каменярі», він радить дещо його змінити та деякі рядки опустити: «Так у другій строфі слово "була" можна замінити словом "майже"; в третій строфі другу стрічку я би зредагував би так: "Коли не для народу маю я піт"; в четвертій строфі же "остаточних" заступіть прикметником "цілковитих"; п'яту строфу дійсно можна опустити, як то й зробили редактори "Нов.в."; тут повторяється трохи в іншій формі ідея з попередньої строфи; "мужно" тут якимось невідповідне слово, як також "слово про свободу", хіба "гасло" або "вістка про свободу" ;

чому "від Карпат"? Чому не "по всьому Краю"? (Тоді треба пошукати інших римів замість "грат-Карпат"). В останній стрічці цієї поезії найліпше буде "вона" замість "сама" або "одна"». [42]

Денис Онищук надсилав Дошівникові також свої байки, зокрема Іван Тимофійович радив надрукувати «Художній твір», проте рекомендував змінити кілька моментів: «мені хотілось би стрічку "Що тайну цю вже він відкрив" змінити так: "Що тайну цю давно вже він відкрив". Спинюся над стрічкою: "Не те, що я! Скільки країв сходив...". Тут мені прийшло на гадку, що літературний наголос є схóдив, от у Шевченка: "Б'ють поро́ги, місяць сходить як і перше схóдив, нема Січі, пропав і той, що в ній верховóдив"». [25] Письменник згадує, що на святкуванні Омеляна Поповича декламував цю поезію якийсь учень з села, наголошуючи «схóдів...верховóдів», що на студентів справило погане враження. Байки «Таки впізнав себе», «Компетентність» та «В чім різниця» отримали досить високу оцінку, однак Іван Тимофійович всеодно корегує декілька моментів, змінює наголос та риму. Щодо байки «У кожного своя правда», письменник пише, що читати її треба з увагою, автор поборює індивідуалістичні пережитки, бореться за ідею колективізму. Критик підказує Онищуківі виправити нелітературні наголоси, на деяких місцях переставити слова, щоб вдоволити потреби ритму. Згодом автор твору бере до уваги зауваження і повністю задовольняє письменника.

Гумореска «Злочин» справила на Дошівника неоднозначне враження, найперше, йому не подобалася назва. Далі письменник береться повністю переказувати твір і говорить, що персонажі Громовик та Кищук йому не подобаються. Громовик повинен бути менш поблажливим до свого учня, а більш критично поставитися до його поезій, які не є бездоганні. Кищук не повинен бути надто скромним, несміливим, а повинен відповідати на евентуальні критичні зауваження Громовика і обороняти свою точку зору. Ціле оповідання слід повести іншою дорогою і знайти інший вихід. Письменник вважає гумореску слабким художнім продуктом, хоча мова гарна літературна. Іван Тимофійович підкреслює, що це результат сотні

хороших прочитаних книг. Натомість хвалить байки «Одна сім'я», «У школі», де є багато гумористичного елементу та статтю Дениса Оніщука «Для Навколослова», і висловлює своє бажання, щоб вона була надрукована в «Літературній Україні».

У листі від 11-го жовтня 1965 року йде мова про книжку Дениса Оніщука «Полин і мед». Це був збірник написаних раніше байок і гуморесок. Дошівник добре відгукується про цю книгу. Відзначає гумореску-сатиру «Важливе рішення» та радить додати до неї якесь пояснення для кращого розуміння.

«Буковинська повість» Ігоря Муратова видалася письменнику зовсім нецікавою, де описувалися речі зовсім неймовірні: «за один день нарубали чи властиво один чоловік нарубав дерева на хату в горах, обчімхав його, зладив сплав і вночі, не завважені ні ким, приплили в село Чорногузи. Є слова, що їх ніяк не розберу. На Буковині міряли землю фальчами, моргами, гектарами і ще якоюсь нуждою, а тут міряють якимись сотками! "Ані сотки землі після нього мені не лишилося" (стор. 6). Є й інші дивичності: "даскер - це значить дяк" (стор. 13); русизми "вболівала" (7), "здря" (165), клична форма Семенко! зам. Семенку! "ловко", буковинізм "ніц" (167), чудасія "дві леї" (258) і т.д. і т.д. З трудом дочитав до кінця, а звісно, що люблю читати....».[16] Події відбуваються в Чорногузах, Виженці, в горах є й згадка про Чернівці.

Іванові Дошівникові подобався журнал «Літературна газета». Особливо він звертає увагу на статтю директора Чернівецького літературного музею Ю. Федьковича – Г. Мізюна «З нагоди 120-річчя з дня народження Юрія Федьковича», в якій наводилися невідомі подробиці про мати Федьковича та старшого брата Івана, які брали участь у повстанні Лук'яна Кобилиці.

З газети «Радянська Україна» критик довідався про письменника Юрія Козланюка та що він, як письменник, «умів тримати в руках гостре перо сатирика-фейлетоніста і памфлетиста».[17] Його роман «Юрко Крук»

завоював симпатію Дощівника, який в свою чергу радив його прочитати О니щукові.

Відгукувався письменник і про «Літературну газету» з критик якої ставало не раз смішно. Він розповідав, що в них виробився, свого роду, свій естетичний кодекс при оцінці окремих творів. Не найдеш критики, де не було б термінів «схема», «штамп», «ілюстративність». Дощівник викривав повтори та відсутність синонімів.

Цікаве мовознавче питання постає в кореспонденціях Івана Дощівника. Мова йде про літеру г, а точніше про необхідність її вживання особливо західним українцям. З цими думками погодився і Денис Онищук.

У листі від 3-го травня 1965 року Дощівник пише: «Великі втрати мала укр. література в останніх місяцях, найвидатніші пішли з цього світа: М. Рильський, В. Василевська, В. Сосюра, П. Козланюк. Та на їх місце вступили в нашу культуру інші, молоді сили, на них покладаємо найкращі надії...» [37] Це слугує доказом високої обізнаності, професіоналізму та віри в краще майбутнє.

Висновки до 3-го розділу

Іван Дощівник постає добрим дослідником творчості Тараса Шевченка. Перша частина статті письменника в цікавій ілюстративній формі зосереджує увагу на багатьох фактах з життя Т. Шевченка. Однак подекуди відчувається і пристосування автора до ідеологічних вимог часу написання статті. Так, він, очевидно, свідомо оминув факт участі Тараса Шевченка в Кирило-Мефодіївському братстві, яке ставило перед собою і політичні цілі, як-от: знищення царизму, скасування кріпосного права, здобуття автономістських прав тощо. Оминув І. Дощівник і те, як появу першого "Кобзаря" зустріла російська громадськість, представники якої, за поодиноким винятком, докоряли поетові за те, що він пише українською мовою – "гібридським діалектом", як зневажливо писали вони.

У другій частині статті І. Дощівника лаконічно простежено характерні особливості творчого доробку поета. Але знову ж таки, мабуть, з обережності дослідник обійшов увагою такі гострополітичні твори Т. Шевченка, як послання "І мертвим, і живим", поема "Великий льох" та ін. На нашу думку, це було зумовлено ідеологічним тиском, а не світоглядними переконаннями автора статті.

Як свідчать листи до Д. Онищука, І. Дощівник був добре обізнаний із тодішнім українським літературним процесом. Свої особисті враження від прочитаного він зіставляв із публікаціями "Літературної України" та академічних видань. Приміром, він зі знанням справи характеризував новинки української історичної прози, творчість репресованих письменників, давав оцінки новим творам Д. Онищука.

Літературознавчі праці І. Дощівника, які мають важливе історико-літературне значення, потребують пильнішої уваги з боку дослідників і залучення до ширшого наукового обігу.

ВИСНОВКИ

Наш край багатий на видатних людей в усіх сферах життя, а особливо в літературі. З плеяди буковинських письменників одних ми знаємо дуже добре, інших – мало, а до третьої гілки, про яких ми незаслужено не знаємо майже нічого, належить Іван Дощівник.

Іван Дощівник – письменник, мовознавець, український інтелігент, просвітителю – добрий приклад для наслідування нашим сучасникам. Нелегкий життєвий шлях пройшов він, та завжди залишався патріотом України, все своє свідоме життя боровся за її незалежність. Простеживши вплив середовища на формування особистості, через рукописи Івана Дощівника, робимо такі висновки: людину гідною, свідомою свого покликання на землі робить виховання, яке вона одержує від батька і матері у своїй сім'ї. Наповнивши там свою душу, своє серце любов'ю до рідної землі нашого народу, його звичаїв і традицій, така особистість стає відповідальною за тих, хто поруч. Важливу роль у формуванні особистості відіграє освіта. Саме в освіті українців бачив Іван Дощівник шлях до поступу України. Активна життєва позиція властива молодим освіченим людям, найчастіше тоді формується національна самосвідомість.

Переконені, що зустріч із життям та творчістю таких особистостей як Іван Дощівник – це національне і духовне наше відродження. Відкриваймо ці сторінки, вони допоможуть нам пробудити людську гідність у самих себе, у наших однодумців, близьких, рідних.

Проживши більшу частину свого життя далеко від рідної землі, Іван Дощівник не дав всохнути своєму корінню, бо він сам любив, служачи своїй землі. І саме та любов робила його мудрим, витривалим, працездатним, вона давала йому насагу до пізнання світу.

Роблю ще один висновок за кориспонденціями Івана Дощівника: чужина є тим чинником, що спонукає людину ще більше цінувати рідну землю, рідне слово, своїх батьків. Любимо сильніше, коли втрачаємо.

Проблема ця вічна, бо й сьогодні багато українців з різних причин опинилися далеко від рідної землі. Їм порада: любіть своє рідне щиро і тоді чуже не буде вам важким, любіть щиро Бога і Він допоможе вам всюди, у всіх ваших добрих справах.

Особливу увагу в цих листах привертають повідомлення з життя і діяльності І. Дощівника, а також окремі факти, які свідчать про розвиток української літератури Румунії. Зокрема довідуємося про нелегке побутове життя письменника та його родини. Він розповідає про своє скрутне матеріальне становище, брак коштів, холодне помешкання і т. ін. Водночас радіє успіхам доньки Мирослави (нар. 1911 р.), названої на честь українського патріота Мирослава Січинського.

Попри жахливі умови та життєві труднощі І. Дощівник не полишав праці задля української справи, цікавився освітянською ситуацією в Україні, читав періодичні видання, надіслані Д. Онищуком, коментував виходи нових художніх творів і наукових праць, перекладав українською мовою румунських письменників, брав участь в укладанні румунсько-українського та українсько-румунського словників.

Ідеї про соціальну справедливість чітко простежуються в нововідкритій нами румуномовній статті І. Дощівника "Taras Şevcenso (1814 – 1861). Viaţa şi opera" (1952). Її структура характерна для тогочасних статей такого штибу: перша частина розкриває основні події з життя поета, а друга подає загальну картину його творчості. Власне така композиція – характерна ознака науково-популярної статті, основне завдання якої – через образність і конкретність залучити до сприйняття інформації якнайширше коло читачів.

Ще одна складова, без якої неможливо уявити буття людини – рідна мова. Часто чуємо: «А яка різниця, якою мовою людина говорить?». А різниця є і дуже суттєва. Доказом цього є те, що всі загарбники, які приходили на нашу землю, найперше бралися за заборону рідного слова. Життя Івана Дощівника приклад цьому. Оповідання письменника просякнуті роздумами про те, що сам Господь дарував кожному народові як генетичний

код його мову. Тому любов до своєї землі, своєї мови є вроджене почуття, як любов до своєї сім'ї, батька й матері. Із цією любов'ю ми сильні, здорові, без неї – слабкі і хворі. Ми народилися не лише із своєю мовою, а й з відповідним апаратом мовлення. У процесі мовлення задіяний увесь організм людини. Не лише ми володіємо словом, а й слово володіє нами. Різні мови – це різні інструменти. Різні мови – це глибоко відмінні системи прийомів мислення. Асиміляція (уподібнення) – це не лише злочин перед людьми, а й великий гріх перед Богом.

І. Дощівник був не тільки прекрасним педагогом, але й письменником, публіцистом, критиком і перекладачем. Через всі його твори червоною ниткою проходила послідовна боротьба за утвердження незалежності і соборності України і за утвердження української мови проти онімечення, румунізації та русифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антофійчук В. Буковинські образки. Статті, передмови, рецензії, спогади. Видавництво «RCR Editorial», Бухарест, 2020. 352 с.
2. Біографія та літературна діяльність І. Дощівника / [упоряд. Іван Грушковський; ред. Марія Огородюк; відповід. за випуск Дмитро Никифоряк]. Вижниця : Черемош, 1993. 43 с.
3. Богайчук М. А. Література і мистецтво Буковини в іменах : словник-довідник. Чернівці : Букрек, 2005. 312 с.
4. Боротьба за український університет у Львові . Час. 1933. Ч. 1237. 7 лютого. С. 2–3.
5. Ботушанський В. М. Еміграція з Буковини (60-ті рр. XIX – початок XX ст.) : монографія. Чернівці : Технодрук, 2009. 384 с.
6. Ботушанський В. М. Становище і класова боротьба селянства Північної Буковини в період імперіалізму (1900-1914 рр.). К. : Наук. думка, 1975. 176 с.
7. Буковина : історичний нарис / ред. С. С. Костишин. Чернівці : Зелена Буковина, 1998. 416 с.
8. Буковина : її минуле і сучасне / ред. Д. Квітковського. Париж-Філадельфія-Дітройт : Зелена Буковина, 1956. 965 с.
9. Грінченко Б. Історичні книжки на селі. Нова громада. К., 1906. – Кн. 11. С. 114.
10. Грушевський М. Ілюстрована історія України. К. : Наук. думка, 1990. 524 с.
11. Грушковський І. Незаслужено забутий. Час. - №26 (4202) 29 червня. 2006.
12. Грушковський І. Незаслужено забутий. До 20-річчя з дня смерті Івана Дощівника. Вижницькі обрії. 1993. 5 червня. С.3.
13. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. / О. Добржанський – Чернівці : Золоті литаври. –

1999. – 574 с.

- 14.Дошівник І. «Життєпис». Вибрані твори / [упоряд. Іван Грушковський; літ. ред. Степан Кириляк; худ. оформ. Ольга Яремчук; тех. ред. Микола Іванюк; комп. набір і верстка Світлана Білоус]. Вижниця : Черемош, 2006. 207 с.
- 15.Дошівник І. Генріх Кляйст. Діло. 1911. Ч. 282. С. 1-2.
- 16.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 15 листопада 1949 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 17.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 7 лютого 1950 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 18.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 18 грудня 1951 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 19.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 25 липня 1953 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 20.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 26 жовтня 1954 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 21.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 14 січня 1955 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 22.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 4 лютого 1956 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 23.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 17 червня 1957 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 24.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 21 січня 1958 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 25.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 9 вересня 1959 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 26.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 16 лютого 1960 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 27.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 6 січня 1961 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.

- 28.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 24 грудня 1963 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 29.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 24 лютого 1964 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 30.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 12 березня 1964 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 31.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 5-6 червня 1964 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 32.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 19 червня 1964 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 33.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 4 липня 1964 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 34.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 16 липня 1964 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 35.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 8 вересня 1964 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 36.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 7 жовтня 1964 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 37.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 4 листопада 1964 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 38.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 22 січня 1965 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 39.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 9 березня 1965 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 40.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 3 травня 1965 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 41.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від травня 1965 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 42.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 25 червня 1965 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.

- 43.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 9 серпня 1965 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 44.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 20 вересня 1965 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 45.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 11 жовтня 1965 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 46.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 19 листопада 1965 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 47.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 12 травня 1966 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 48.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 21 липня 1966 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 49.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 5 жовтня 1966 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 50.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 21 грудня 1966 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 51.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 19 листопада 1967 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 52.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 16 грудня 1967 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 53.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 21 січня 1968 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 54.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 17 лютого 1968 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 55.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 8 березня 1968 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 56.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 4 квітня 1968 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 57.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 24 квітня 1968 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.

- 58.Дошівник І. Лист до Дениса Онищука від 11 червня 1968 р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 59.Дошівник І. Поштова картка до Дениса Онищука від 22 липня 1972р. з домашнього архіву Яреми Онищука.
- 60.Дошівник І. Румунські слова в українській мові на Буковині : [стаття] / Рідна мова : науково-популярний місячник, присвячений вивченню української мови. 1934. Рік II. Ч. 5 (17). С. 194–196; Ч. 7 (19). С. 301–302.
- 61.Дошівник І. Шевченко в новім німецькім перекладі. Каменярі, 1911. №17. С. 7.
- 62.Енциклопедія українознавства : словникова частина / Наук. т-во ім. Шевченка у Львові ; [за ред. В. Кубійовича]. – перевид. в Україні. – Львів : НТШ, 1993. Т. 2. : Г–З. С. 588.
- 63.Енциклопедія українознавства : у 10-ти т. / [гол. ред. проф., д-р В. Кубійович]. – Париж; Нью-Йорк : Молоде життя, 1954–1989. 4015 с.
- 64.Жуковський А. Історія Буковини. Частина друга (після 1774 р.). Чернівці : Час, 1994. 224 с.
- 65.Іванчук М. Іван Дошівник – представник прогресивних педагогів Буковинського краю. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 582 : Педагогіка та психологія. Чернівці : ЧНУ, 2011. С. 70–80.
- 66.Іванюк М. Творчі постаті освітян в буковинській Гуцульщині 1900-1920 рр. // Гуцульська школа. 1997. № 1 (6). С. 11-12.
- 67.Киселиця О. Діяльність Івана Дошівника як літературного критика в контексті просвітницької роботи. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 465: Педагогіка та психологія. Чернівці : ЧНУ, 2009. С.132–137.
68. Киселиця О. Діяльність Івана Дошівника як публіциста в контексті просвітницької роботи. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 490: Педагогіка та психологія. Чернівці : ЧНУ, 2009. С.

48–55.

69. Киселиця О. Іван Дощівник – активний учасник українського молодіжного руху на Буковині. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 523 : Педагогіка та психологія. Чернівці : ЧНУ, 2010. С. 63–69.
70. Киселиця О. Іван Дощівник: інтелігент-подвижник початку ХХ століття. Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Вип. 1 : Гуманітарні науки. Чернівці : Зелена Буковина, 2004. С. 105–111.
71. Киселиця О. Іван Дощівник : обставини життя і творчості. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 583/584 : Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Чернівці : ЧНУ, 2011. С. 52–57.
72. Киселиця О. Національна ідея у педагогічній спадщині Івана Дощівника. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 517 : Педагогіка та психологія. Чернівці : ЧНУ, 2010. С. 21–26.
73. Киселиця О. Творчий доробок Івана Дощівника у вихованні підростаючого покоління українців. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 424 : Педагогіка та психологія. Чернівці : Рута, 2008. С. 39–43.
74. Киселиця О. Шляхи реалізації ідеї буковинського культурно-просвітницького діяча Івана Дощівника в сучасній освіті. Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. Вип. 716 : Педагогіка та психологія. Чернівці : ЧНУ, 2014. С. 74–81.
75. Крайова конференція української соціал-демократичної партії на Буковині // Борба. 1914. Ч. 1. С. 2–3.
76. Кузь О.В. Життя Івана Дощівника : [урок-екскурсія]. Гуцульська школа. 1997. №1. С. 13–15.
77. Нариси з історії Північної Буковини / авт. колект. В. М. Ботушанський та ін. К., 1980. 338 с.

78. Никифоряк Д. Любив він працю й рідну землю. Вижницькі обрії. 1993. 20 листопада. С. 5.
79. Новосівський І.М. Сл. П. проф. Дощівник : пам'яті незабутнього педагога й великого знавця української (рідної) мови. Особистий архів М. Грушківської.
80. Онищук Д. На шляху життя : Автобіографічна повість у новелах / підг. тексту і вст. стаття В. Антофійчука. Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. 176 с.
81. Онищук Я. «Письменники-родичі Іван Бажанський, мій батько Денис та Іван Дощівник творили українську літературу» [текст] : [інтерв'ю із Я. Онищуком, родичем І. Бажанського в рамках міжнар. проекту «БВ»] Буковинське віче. 2016. 11 лют. (№5) С. 2.
82. Письменники Буковини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття: Хрестоматія. Частина 1 / упоряд. Б.І. Мельничук, М.І. Юрійчук. Чернівці : Прут, 2001. 800 с.
83. Погребенник Ф.П. Дощівник Іван Тимофійович. Українська Літературна Енциклопедія в 5-ти томах. К., 1990. Т.2. С.160.
84. Погребенник Ф.П. Письменник Іван Дощівник у студентські роки. Час. 1993. 26 лютого. С.6.
85. Романець О.С. Іван Дощівник. Від гімназії до колегіуму: До 100-річчя української середньої школи на Буковині. Чернівці, 1996. С. 21.
86. Юрійчук М.І. Іван Дощівник. Письменники Буковини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття : Хрестоматія. Частина 1 / упоряд. Б.І. Мельничук, М.І. Юрійчук. Чернівці : Прут, 2002. С. 553 – 579.
87. Юрійчук М.І. Літературно-мистецька енциклопедія Буковини: Дощівник Іван Тимофійович. Буковина. 2001. 25 липня. С. 3.

ДОДАТКИ

Переклад румуномовної статті Івана Доцівника "Taras Șevcenco (1814 – 1861). Viața și opera" (1952).

Іван Доцівник

ТАРАС ШЕВЧЕНКО (1814 – 1861).

Життя і творчість

I.

Біографія Тараса Шевченка

Тарас Шевченко народився 9 березня 1814 року в селі Моринцях Київської губернії, в родині селян-кріпаків поміщика Василя Енгельгардта. Незабаром родина переселилась до сусіднього села Кирилівки, де Шевченко провів своє дитинство. Це був час, в якому кріпацтво та пригноблення селян сягнули у царській Росії нестримних вершин.

Шевченко навчився грамоти у парохіяльній школі; дяки, взагалі, були тут пияки та поводитись погано. Про одного із них, Богорського, який сильно бив дітей, у своїй біографії Шевченко пише так: *«Оцей тиран вселив в мою душу на все життя глибоку ненависть відносно будь-якого грубіянства людини до її ближнього»*.

У 9 років він втрачає матір, а в 11 – батька. Йому залишились тільки брати і сестри. Перед смертю батько сказав: *«Моєму сину Тарасу не залишаю нічого; він не буде звичайною людиною; він стане кимось надто хорошим або велике ледащо.»*

Рано прокинувся у Шевченка талант до малювання. Де б не було можливо він малював крейдою чи вуглем. *«Давно те діялось. Ще в школі – говорить Шевченко в одному із віршів – Таки в учителя-дяка, / Гарненько вкраду п'ятака - / Бо я було трохи не голе, / Таке убоге – та й куплю / Паперу*

аркуш. І зроблю / Маленьку книжечку. Хрестами / І везерунками з квітками / Кругом листочки обведу. / Та й списую Сковороду / Або Три царіє со дари. / та сам собі у бур'яні, / Щоб не почув хто, не побачив, / Виспівую та плачу.»
(Сковорода – поет і філософ XVIII ст.; Три царіє со дари – колядка)

У селі Лисянці, а потім у Тарасівцях старався дещо навчитись у малярів але вони не відрізнялися від дяків парохіяльних шкіл – пиячили та поводитись погано.

Певний час Шевченко поневірявся свинопасом, взимку допомагав своєму дядькові у роботах господарства. Потім вирішив стати сільським пастухом, щоб біля стада овець читати свою улюблену книжечку з малюнками та піснями. У віці 16 років став козачком біля покоїв поміщика Енгельгардта. Повинністю Тараса було стояти в куточку сіней, а за наказом хазяїна подати люльку, що знаходилась поблизу поміщика. Шевченко порушував дисципліну і, будучи на самоті у сінях, виспівував легенько сумні гайдамацькі пісні та переписував крадькома картини, що прикрашали дім магната.

Енгельгардт часто подорожував до Києва, Вільно, Варшави, Петербурга. Шевченко подорожував разом із хазяїном. Бачачи в результаті, що його козачок показує талант до рисування та малювання та допускаючи, що зможе скористатися, якщо з Шевченка вийде хороший портретист, у Варшаві віддає його в науку до маляра Лампі. Тут Шевченко навчається польської мови та починає читати твори Міцкевича. Весною 1831 року Шевченко прибуває разом із своїм власником до Петербурга. Внаслідок наполегливого прохання Шевченка Енгельгардт дозволяє йому продовжувати науку протягом 4 років у цехового майстра-маляра Ширяєва, людина жорстокого характеру.

У Петербурзі Шевченкові пощастило познайомитись із Сошенком, учнем Академії Мистецтв, також бідняком з України. За його посередництвом Шевченко познайомився з українським письменником Євгеном Гребінкою. В останнього існували друзі художники-професори

Академії та російські письменники. Гребінка вирішив зробити все можливе, щоб полегшити лиху долю свого талановитого співвітчизника.

З цією метою почав переконливо просити допомоги у відомого портретиста та професора Академії Мистецтв Карла Брюллова, а також у російського поета Василя Жуковського. Останні, добродушні особи та поважні особистості столичного суспільства, спробували переконати Енгельгардта визволити Шевченка з кріпацтва. Але Енгельгардт, скнара та зловна людина, жадний грошей, запросив 2.500 рублів - величезна сума в той час. Все ж таки протектори Шевченка викупили його і 22 квітня 1838 , у 24 роки, він стає вільною людиною.

Незабаром Шевченко починає навчання в Академії Мистецтв і за короткий час стає не тільки одним із найкращих учнів Брюллова, але і його другом. Окрім занять в Академії, Шевченко збагачує свою культуру наполегливим читанням, користуючись і особистою бібліотекою свого професора. І так знайомиться із Святим Письмом, читає історію Греції та про Сократа, історію середньовіччя, твори В. Скотта, Гомера, Гете, Шіллера, Шекспіра, російських письменників, вивчає французьку мову, слухає лекції університетських професорів з медицини, зоології та фізіології.

Прямі відносини та спілкування з науковцями, відвідування театральних та оперних вистав значно поширюють його духовний горизонт. Водночас, розвивається та зміцнюється його національна свідомість прямими відносинами зі своїми співвітчизниками, які проживали та працювали у державних чиновницьких відомствах в Петербурзі.

Його художницькі роботи, історичні картини та портрети, отримують кількаразово премії. Реалізм в його мистецтві представляє премійована робота, яка зображує хлопчика-старця, що подає шматок хліба собачці.

У березні 1845 р. Академія Мистецтв присвоює Шевченку диплом вільного художника. Вітерець свободи пробуджує до життя його поетичну геніальність, приспану під тиском кріпацтва, яка вибухає тепер рвучим весняним потоком. Незрівнянна краса української природи, бурхлива історія

України, багата народна творчість, історичні пісні, думи, розповіді діда Івана – свідка повстання Гайдамаків проти польської шляхти (1768 р.), заохочення Гребінки ознайомитись із творами українських письменників – Котляревського, Гулака-Артемовського, Квітки-Основ'яненка, Бодянського та інших – живили в ньому поета-генія.

І так, у 1840 р. з'являється в Петербурзі маленька збірка віршів Шевченка під назвою «Кобзар» (що означає народний співець), яка містить вісім творів.

Звернімо увагу, коротко, на цю книжечку. Перший вірш - «Думи мої...» є своєрідне поетичне вступне слово до «Кобзаря». Свої вірші, названі власними «дітьми», яких щиро «вирослав» та «доглядав», Шевченко висилає на Україну, надіючись, що там знайдуть кращу долю. У вірші «Перебендя» виявляє роль кобзаря, котрий, всупереч тому, що сліпий, самотній та нещасний, своїми піснями, сумними, веселими чи історичними, виводить слухачів із їхньої прикрої реалістичності. У поемі «Катерина» відкриває перед нами долю простої дівчини, звабленої та покинутої офіцером-аристократом. Сюжет взято із повсякденного життя, тому що в умовах кріпацтва у царській Росії такі випадки часто траплялись. У поемі «Тополя» нещасна дівчина перетворюється у тополя. «Нащо мені чорні брови» - це плач дівчини, якої молодість проходить на самоті, без жодних утіх. Ода «До Основ'яненка» - це поетичне вшанування оповідача Квітки-Основ'яненка, засновника прози в українській літературі. Зацікавленість щодо світлих подій чи постатей минувшини показує у вірші «Іван Підкова», в якому високо вихваляє демократію, солідарність, рівноправність та дисципліну відомих запорозьких козаків. У вірші «Тарасова ніч» оспівує перемогу у битві над річкою Альтою козацького отамана Тараса Трясила проти війська польських можновладців.

Мотиви застосовані у віршах, народна мова, чітка виразність, чиста як вода гірського джерела, оригінальна та проста форма віршування просто чарували співвітчизників поета. Шевченка надихала багата народна усна

творчість свого народу. Не спостерігаємо тут форми, художні засоби авторської поезії (ямби, трохеї, дактилі), а визначається жвавий ритм народної поезії, так званої коломийки або сумної. Римування вільне, більше вживається асонанс (неповна рима), притаманна народній творчості.

Шевченко знав незчисленну кількість народних пісень, їхня мелодика супроводжувала його у моментах творчої напруги.

Іван Котляревський, пародія (травестія) «Енеїда» якого з'явилась 1798 р., вважається батьком нової української літератури, а Квітка-Основ'яненко – засновником прози в українській літературі, своїми оповіданнями натхненими реальним життям та побутом народу.

Але найсоліднішу підвалину національній українській літературі закладає ота маленька книжечка Шевченка «Кобзар». Сприйнята з особливою теплотою українськими колами Петербурга, а в Україні, його рідній батьківщині, створила безмежне захоплення, подібне до першої ластівки нової весни. Ім'я Тараса Шевченка стає скоро знайоме всьому народу.

Наступними роками з'являються поезії в основі яких історичні мотиви, як наприклад «Гамалія» (похід запорозьких козаків на Константинополь для визволення українських бранців із турецького полону) та «Гайдамаки» (велика історична поема про повстання народу, гайдамаків, проти польських магнатів).

На початках 1843-го року Шевченко мав намір видати альбом його художніх робіт, який містив би тексти і сюжети з історії України, краєвиди, під заголовком «Живописна Україна». Літом того ж самого року їздить на Україну, яку не бачив протягом 14 років, з метою відвідати села його дитинства, зустрінути братів своїх та сестер, а потім розслідувати історичні руїни України та увічнити їх на полотні, на фоні прекрасних українських пейзажів.

В Україні Шевченка зустрічають з неймовірною теплотою, його вшановують інтелігенція та поміщики демократичного і ліберального

переконання, з національною свідомістю ще живою; у селах Качановка родина Григорія Тарновського, Мосівка – звана «Український Версай» завдяки розсипу чудової природи, а головню дім князя Репніна, котрий через свої ліберальні погляди попав у неласку царя Миколи I. Тут Шевченко познайомився з прекрасною та освідченою княжною Варварою Репніною, яка стала йому щирим другом, ангелом-хранителем, як висловився сам поет, радила йому плекати свій талант і якомога уникати суспільні кола так званих «мочимордів». Пізніше, в часі заслання Шевченка в Азійські сторони, листами, а потім клопотанням (на жаль нерезультативним) адресованого сатрапам Третього відділу, старалась полегшити хоча б трішки гіркосльозну долю поета.

Протягом цієї подорожі по Україні Шевченко спостерігає з великою радістю, що його вірші відомі по всій Україні, а багато людей знають їх навіть напам'ять.

Всупереч цим дружнім трактуванням у поміщицьких родин, враження поета, взагалі, сумне. Природа України – це рай, але нелюди перетворили цей рай у пекло. Зустрінувши своїх братів його серце глибоко затужило коли побачив їх згорблених від важкого кріпосницького тягара. По всій Україні широка маса народу стогне у рабстві, морена голодом, темна духовно, позбавлена елементарних прав. А люд, що його вшановував та в його присутності говорив про гуманність та демократію, є власником та заганяє в ярмо мільйони душ, щоб із поту цієї маси забезпечити собі розкішне життя та марнотратність. Це мерзавий люд, безжалісні слуги царського режиму, якого підтримують зо всіх сил.

До поміщиків, в котрих, надіється поет, ще жевріє в душі та серці краплина людяності, Шевченко, в його поетичнім посланні «І мертвим, і живим...» звертається гарячим проханням: «Обніміть, брати мої, меншого брата».

Скоро Шевченко працюватиме захоплено, за дорученням Київської «Комісії дослідження старовинних пам'ятників», відвідуючи міста і

місцевості історичного значення. Але він зацікавлений і життям бідноти, обездоленої людини, покріпачених селян, а також і природою країни. Це роки, в яких він створив поему «Катерина», послання «І мертвим, і живим...», «Єретик або Ян Гус», «Кавказ», твори натхнені історією України та сумними реаліями його сучасності, а також історією інших народів. Це були сильні удари проти деспотизму імператорів та палкі заклики до боротьби. Копії рукописів часто Шевченко залишав у друзів. Ці вірші, прочитані самим автором у колах прогресивної інтелігенції Києва, пробуджують неймовірне захоплення.

«Шевченко – говорив його друг П. Куліш – не був вже кобзарем, а став народним пророком».

У 1846 році засновано у Києві «Кирило-Мефодіївське Братство» саме таким колом прогресивної інтелігенції. Товариство створено з фінальною метою знищення самодержавства та кріпацтва, а також утворення федерації рівноправних слов'янських народів. Але товариство викрите поліцією у 1847 році внаслідок зради одного із членів просунутих таємно для того, щоб шпигувати. Члени товариства, вказані зрадником, були арештовані та відправлені до Петербурга, ув'язнені у Петро-Павловській фортеці. Допити вели генерали-кати Орлов та Дубельт, сумнозвісні начальники Третього департаменту. Не доведено, що Шевченко був би членом товариства, але з приводу тілесного обшуку знайдено у Шевченка вірші так званого підпільного змісту, між якими «Сон» - їдка сатира проти царського режиму та карикатурне зображення царя, цариці та їхнього двору. Досліджено й інші вірші Шевченка, в яких сконстатовано, що революційний дух витає по всюди. Український поет був найсуворіше засуджений в порівнянні з рештою товаришів; за наказом царя Миколи I він був засланий в Азійські сторони «рядовим солдатом» на невідомий термін із заборонаю писати і малювати. «Кобзар» Шевченка був занотований індексом забороненої книжки, а хто мав цю збірку, той старанно ховав її, бо наслідки могли бути подібні до покарання поета.

Засудженого відправили до Оренбурга, а звідси до Орської фортеці, де був включений рядовим солдатом п'ятого батальйону. Йому було тоді 33 роки. В Орську Шевченко був розміщений у неохайній казармі, виконував муштру разом із молодими солдатами, до нього ставилися погано низькі військові чини та офіцери, котрі, з кількома винятками, були грубіянами, злобними, пияками та картярами. Поет не показував жодного зростання у військовому мистецтві – *не можу ніяк засвоїти цю філософію* – записує він у своєму журналі. Його фізичний склад не відповідав солдатським вимогам, а його вищі начальники пручались вимуштрувати в ньому «бравого солдата».

Друзі поета і прихильники його музи з України, Петербурга і навіть з Оренбурга, спершу після засудження Шевченка, перестрашені певний час, почали поволі отямлюватися та клопотатись про полегшення цієї важкої долі. З'явився, так би мовити, благодійний промінь у тій темряві, яка охопила його, коли, внаслідок таких клопотань, капітан Бутаков включив Шевченка до складу своєї експедиції на Аральське озеро, наукове дійство розслідування берегів цього озера. Участь Шевченка полягала у ролі маляра та художника. Члени експедиції страшенно страждали від нестерпної спеки та браку питної води, а взимку від холоду і голоду, бо взяті харчові провізії зіпсувались, а діставити інших було надто важко і складно. Часом навіть картопляну їжу вважали справжньою розкішшю. А також і проживання у землянках, головню взимку, коли хуртовини покривали зовсім снігом такі помешкання, без жодного елементарного комфорту, спричинили нестерпні умови виживання для членів експедиції.

Сумні пейзажі цих регіонів влітку – все покрите піском, брак стебла трави чи дерев – доводили поета до стану розпачі. Це, власне, той регіон де тепер радянський уряд розгортає грандіозні роботи для покращення природи.

Шевченко змальовував береги Аральського озера, а крадькома писав вірші, які приховував за халявами чобіт.

Два роки провела експедиція свої досліді у тих смутних сторонах Азії, а в її складі і Шевченко. Дорога до Аралу і повернення простягалась сотнями

верств, а поет пройшов її більше пішки. Все ж таки, ці два роки навігації (мореплавства) по Аральському морі були своєрідним його відпочинком, тому що не було повсякденної муштри з гвинтівкою, не наглядали за кожним його кроком по Орську, мав можливість рисувати і малювати, але й розмовляти зі своєю музою, щоправда таємно.

Після закінчення досліджень експедиції друзі Шевченка розпочали знову клопотання на його користь, звертаючись до губернатора Оренбурга, виконавчий волі царя. Але – сюрприз! Замість того, щоб полегшити ситуацію поета, все значно погіршувалось. Якийсь офіцер запросив Шевченка скласти компанію у забаві, а той відмовив йому. Щоб помститись, офіцер написав донос, що солдат Шевченко порушує волю царя – пише вірші, рисує та малює.

Так чи інакше, авторитети, які включили поета до складу експедиції та ставились толерантно до його рисунка та малювання, здійснили обшук та знайшли і написані вірші. Це спричинило відправлення Шевченка до Новопетровської фортеці (нині на карті ССРСР фортеця Шевченка), що розташована на північно-східному березі Каспійського моря. Хто потрапляв сюди в обставинах подібних до Шевченкових, означало бути похованим живим.

Казарма – страшенно неохайна, цілковитий брак елементарних умов для навіть примітивного життя, а проводились щоденна муштра та важкі роботи у фортеці. Наказ стежити, щоб він не писав та не малював виконується по-варварськи. Певному старшому солдатові у службі доручено не зводити очей з Шевченка день і ніч, здійснювати обшук по його кишенях. Навіть начальник роти, перед всіма солдатами обшукував кишені поета, щоб знайти принаймні клаптик паперу чи олівець, та позбиткуватися над ним.

Тут, у Новопетровській фортеці, Шевченко поневірявся сім років, від 1850 до 1857. Протягом цього часу він не написав жодного рядка по-українськи. У 1854 році йому дозволили писати прозу по-російськи та під суворим наглядом начальника фортеці. Майор Усков, новопризначений

начальник фортеці, добродушна та розсудлива людина, своїм клопотанням зумів отримати від вищого начальства цю ласку на користь Шевченка.

1857 року помирає цар Микола I. Його наслідник Олександр II, був вихований поетом В. Жуковським, протектором Шевченка з 1838 року, у дусі ліберальних ідей. Всі надіялись, що Шевченко буде помилуваний між першими. Даремно! Чутка була, що новий цар власноруч стер в реєстрі списку помилуваних ім'я Шевченка. Та поступив так, тому що його матір була сатиризована Шевченком у поемі «Сон».

Після повторних старань, протягом двох років Шевченка було помилувано у 1857 році, після десяти років, трьох місяців та 26 днів заслання.

Шевченко повертається до Петербурга з підірваним здоров'ям, але морально високо настроєний та впевнений в революційні ідеали його молодості. Тут його зустріли та вшанували друзі у домі графа Федора Толстого, заступник голови Академії Мистецтв, якому доручено і делікатну місію таємно стежити за діяльністю поета і художника Шевченка.

Прогресивна інтелігенція російської столиці просто змагається у запрошенні Шевченка до своїх домів, вшановуючи поета і мученика ідей свободи та поступу. Шевченко знайомиться з деякими мучениками-декабристами, що повернулись із Сибіру – як Чернишевський, автор відомої книжки «Что делать?», критик Добролюбов, визначний письменник Тургенєв та інші російські письменники. У спілкуваннях із ними він постійно наполягає на справу визволення селян із кріпацтва, справа, що мучила його ціле життя.

Дискусії на цю тему набирали подекуди надто палкого характеру, тому що Шевченко відчув на власній шкірі «добродійства» кріпаччини протягом 24 літ і не міг допустити жодної уступки з цього приводу.

Звичайно, співвітчизники показували йому безмежну їхню любов. У таких колах з'явився новий талант – Марко Вовчок – молода письменниця, що видала книжку «Народні оповідання», в якій змальовує народною

українською мовою, з особливою майстерністю, не вживаною до неї в українській прозі, страждання селян-кріпаків. Сам Тургенєв переклав ці оповідання на російську мову.

Мученицьке життя Шевченка та «Народні оповідання» Марко Вовчок мали певний внесок до прискорення визволення селян з кріпацтва – проблема денного порядку того часу.

У Петербурзі Шевченко малює та виконує гравюри, старанно працює в Академії Мистецтв, щоб отримати звання академіка. Гроші потрібні для виживання отримує малюючи портрети та викладаючи уроки малювання приватним особам. Відвідує часто театральні вистави, оперу. Також збирає матеріали для нового видання «Кобзаря», те, що вдається йому, власне, через два роки боротьби з цензурою.

Хоча й помилований, Шевченкові не дозволено було відвідати Україну. Але завдяки клопотанню заступника голови Академії мистецтв Федора Толстого, отримує це право і відправляється в Україну, щоб побачити рідний край, родину, з надією купити клапчик землі та побудувати собі хатину, оженитись і створити сім'ю.

На жаль, нічого не здійснилось із оцих мрій. Тільки три місяці побув Шевченко на Україні і був змушений повернутись до Петербурга, тому що польський поміщик денонсував його, що братається з селянами та слугами й веде антирелігійну пропаганду. Приведений до генерального губернатора Києва отримує таку пораду: *«Виїжджайте якнайскоріше до столиці; там люди ширшого горизонту, не займаються нісенітницями, щоб виявити себе на шкоду ближньому.»*

А начальник жандармерії Петербурга зробив Шевченку жорстоке зауваження, погрожуючи поганими наслідками. Це був тяжкий удар для поета, який останнім часом почав почувати себе погано.

Першими роками царювання Олександра II, коли відчувалось легке навівання свободи, очікувалось визволення селян із кріпацтва, прогресивні особистості Росії подумали поширити знання читання та писання серед

широкої маси народу. З такою метою були засновані повсюди «недільні школи» для поборення безграмотності. І на Україні засновано такі школи приблизно по всіх містах та багатьох селах. Але в той час бракувало підручників. Тоді Шевченко видав свій «Буквар». Мав намір ще видати підручники з народознавства, географії та історії України. Передчасна смерть позбавила здійснення цього проєкту.

Те, що Шевченку не вдалось оселитись на Україні, убивча самотність – спроби створити сім'ю закінчились невдало, душевні переживання з причини, що влада надто уповільнювала формальності визволення селян з кріпацтва – закон про розкріпачення селян з'явився через тиждень після смерті поета – все це та ще інші недоліки спричинили погіршення стану його хвороби (астма) і прискорили кончину.

Шевченко помер 10 Березня 1861 (26 лютого ст. ст.) віком 47 літ, у Петербурзі.

Прах поета був привезений співвітчизниками на Україну та перепохований у Каневі, недалеко від Києва, на правому березі Дніпра, здійснюючись таким чином бажання автора «Кобзаря» висловлене у своїм «Заповіті»:

*Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.*

II.

Творчість Тараса Шевченка

Коли Шевченко робив перші поетичні кроки (1838), у європейській літературі романтизм був ще домінуючим засобом. Ці романтики використовували народну творчість не тільки у своїх сюжетах, а й у формі.

І Шевченко у перших своїх творах є прихильником цього напрямку. Тут можна, як приклад, навести балади «Причинна», «Тополя» та «Утоплена».

У романтичній баладі «Причинна» розповідається про долю дівчини, яка тужить до болю, що милий козаченько не повертається з бою, і звертається по допомогу до ворожки. Своїми чарами ворожка перетворює дівчину в сновиду. Очікуючи милого, вночі, при блідому світлі місяця, вона вилізла на дуб, щоб проникнути в далечінь. Сходячи з дуба дівчина потрапляє в коло русалок, які за звичаєм, залоскочують її. Саме в цей час повертається козак, але знаходить кохану мертвою біля дуба, де вони колись часто зустрічались, і в розпачі розбиває голову об дуба. Люди поховали обох та посадили на могилі козака явір та ялину, а на могилі дівчини червону калину.

Балада «Тополя» розповідає також про долю дівчини, яка з туги, що козак можливо загинув у бою, а мати настійливо радить вийти заміж за старого, але багатого, випила зілля отримане від ворожки та, співаючи, стає самотньою тополею край дороги.

Розповідь балади «Утоплена» зображує вчинок матері позбавленої материнського почуття, котра, з ревнощів, впила міцно у коси своєї дівчини потягнула її на дно ставка і загинула разом з дитиною. Рибалка, який кохав дівчину, виносить дівчину на берег, але мертво. У розпачі помирає і він у хвилях ставка. Вночі, при світлі місяця, виходить з води мати «страшна, синя..., у мокрій сорочці» та дивиться з ненавистю на той бік берега, де її красива дочка чеше коси в обіймах рибалки, який цілує її.

Вплив народної творчості у цих баладах є незаперечним. Але солодка народна мова, легко-плавна віршованість, мелодійність, теплота, якою охоплює поет долю обездолених дівчат, нічні пейзажі окреслені кількома словами особливої виразності – Шевченко художник і в поезії –, все це пояснює величезний успіх «Кобзаря» скоро після його появи.

Поети романтики звертались з любов'ю до минулого. Шевченко був обізнаний в історичній минувшині України, а в тих часах історичні традиції ще не були придушені царським режимом. У скринях ще зберігалися старовинні козацькі жупани, в сінях ще висіла стара зброя, жевріли спогади про героїчні подвиги хоч криваві, але живі у пам'яті старійшин. Шевченко вивчив у романтиків бачити у минувшині тільки гарні, героїчні вчинки. Тому у його віршах, пов'язаних у певній мірі з історією України, спостерігаємо значний рівень ідеалізації епохи гетьманів та запорозьких козаків. Поки що не помічає недоліків та помилок минулого і тому жаліє: *Чому не триває оте козачество? Чому не вертає?*

Такі захоплюючі рядки, у формі високої поетичної досконалості, складають поеми «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гамалія». У Петербурзі, далеко від рідної країни, спогади про степи та кургани надихали такі сторінки козацької минувшини.

Як сказано вище, у пам'яті поета залишились живими розповіді діда Івана про гайдамаків, селянську бідноту, що повстала проти польських магнатів (1768 р.). Дід був очевидцем того повстання, а його розповіді глибоко вкарбувались у душу малого Шевченка. Це не були мирні образи, імпресіоністичні, які викликають тугу, тут проливається кров, охоплює жах.

Малий Тарас, у пошуках дяка-маляра, проходив тими селами, де відбулися оті жахливі кровопролиття. Повстання 1768-го року – це тема поеми «Гайдамаки», твір Шевченка найбільшого розміру. Безжалісна експлуатація селян польськими магнатами, різноманітні зловживання, релігійні утиски, вживані єзуїтами - все це виправдовує вчинки гайдамаків. Вільного селянина магнати перетворили у раба, єзуїти позбавили його

свободи віри. У даній поемі поет не звертає увагу на платонічні симпатії до минулого, а відкриває перед читачем низку трагічних подій: різню, пожежу, руйнування. Зрозуміло, що симпатизує поет селянам-гайдамакам, що повстали за святу правду.

Зупинюсь на представленні такого кровопролитного зображення, з якого випливає неймовірна брутальність конфедератів. Так названо польських шляхтичів, які повстали проти короля Понятовського, котрий спробував у сеймі (польському парламенті) усунути право на вето.

Конфедерати вторгнулись у корчму Лейби, по-звірячому побивають його, вимагають пиятики та їжі, примушують хреститись по-християнськи, а потім танцювати на розвагу панам, співати їм, а при кінці заплатити за те, що вони слухали його виконання.

Інша сцена: Ті ж самі конфедерати катують паламаря церкви, вимагають грошей, зв'язують руки, топчуть ногами, виливають на нього розтоплену смолу, посипають жаром, насипають жару у чоботи, а на кінець пробивають тім'я голови цвяхом. Це є сцени драматичної пластичності, зображені з незрівнянним реалізмом.

Ще одна сцена гідна пера Шекспіра: Гонта, один із ватажків гайдамаків, котрий присягнувся убивати все, що зване ляхом-католиком, вбиває власних дітей, тому що були виховані матір'ю католичкою. А потім, щоб ніхто не бачив, відшукав між трупами померлих своїх синів, копає шаблею яму та хоронить їх, ронячи гіркі сльози над трупами та покриваючи їх китайкою за козацьким звичаєм.

«Гайдамаки» - це лірико-епічна поема, але містить і сильні драматичні частини. Шевченко не може вести розповідь спокійно, він стривожений, обурюється, зупиняє розповідь полемічними роздумами, засуджує, наводить особисті спогади, для чогось часто змінює ритм.

Але вплив романтизму не був довготривалим. Рано Шевченко почав спостерігати світ власними очима. Не хотілось вже бачити русалок, утоплених, ворожіння, бо в заміну на очах повсюди невинний люд, що

страждає від глибоко поширеного зла. Він пише кілька балад і пізніше, як наприклад «Лілея», «Русалка», «Відьма», але тут, окрім елементів фантастики, перше місце займає суспільний аспект (матері чи дівчата кріпачки позбитковані поміщиками).

Шевченко повноправно радить дівчатам, щоб не забували його, тому що не було іншого поета, який би оспівував у баладах, поемах, віршах, думках – неймовірно підходящих для музичних композицій – долю нещасливих, бідних, обманутих, обезчещених дівчат.

Такі мотиви знаходимо у його перших віршах, потім у творах, написаних під час подорожі по Україні, також у написаних в Петропавловській фортеці, а головне написаних в Азійських степах, в Оренбурзі, Орську, на Аральському озері. Можливо, що передчасна смерть матері (йому було 9 років коли померла мати), материнське піклування у дитинстві старшої сестри Ярини, може й діточе кохання Оксани, подруга дитячих ігор, котра погладила його, витерла сльози й поцілувала колись-то під час випасання стада чужих овець «за селом», а він заплакав, що Бог нічого йому не подарував – можливо все це вкарбувало в його душі глибоке співчуття до жінки.

Аналізуючи один із перших ліричних творів Шевченка, поему «Катерина», написану 1838 р., вже спостерігаємо знаки визначного майбутнього поета-реаліста. Сюжет поеми натхнений реальним життям, персонажі – це дійсні особи, такі, яких він бачив навколо себе. Події також представлені у світлі реальності. У поемі «Катерина» розповідається про постать простої дівчини, звабленої царським офіцером оманливими обіцянками, яку той згодом покинув. Родичі виганяють її з дому. З дитятком на руках нещасна Катерина блудить селами, ніде не знаходить помічі, взимку не має ніде притулку, голодна, тремтить від холоду. Одного дня, довідавшись, що проходить царське військо, яке повертається з бою, впізнає з-поміж офіцерів свого коханого; звертається до нього, показує дитину. Але офіцер брутально відштовхує її. У Катерини вже не вистачає

сили перенести удар, покидає дитину край дороги та губить себе у воді ставка. Дитину знайшли та виростили якісь-то лісники. Хлопчика-сироту оддали кобзареві у проводирі і з торбинкою на плечах дитина заробляє то бублик, то копійчку від милостивих людей, а найбільше від дівчат.

Поему «Катерина» присвячено російському поету Василю Жуковському, на пам'ять дати 22 квітня 1838, коли Шевченка було викуплено завдяки клопотанням цього поета та інших видатних особистостей.

Після 1843 р. значне місце в поезії Шевченка займає реалізм, це рік з котрого він подорожує по Україні. Навіть історію поет сприймає та розглядає по-інакшому. Багато помилок виявлено у справах гетьманів, багатьох не щадить, називає їх «рабами, лакеями, брудом, сміттям». Але й співвітчизники сучасники поета не заслужили поблажливого ставлення. Називає їх ренегатами (відступниками), які соромляться їхнього походження та в якості нижчих чиновників у різних конторах своїми вчинками підтримують ворожий царський режим.

Між 1843 та 1847 роками, період в якому Шевченко подорожував по Україні та мав можливість бачити на власні очі і почути безпосередньо про злидні в житті-бутті народу, його обурення проти царського режиму сягає вершини. Цей режим поет засуджує неймовірною лютістю у низці віршів, які засвідчують те, що талант його, у своєму вибуху, сягнув непередбаченої високості. «Кати, людодіди, що п'ють людську кров» - ось епітети якими «гратулює» поет царів у поемах «Сон» та «Кавказ». Режим царя Миколи I, можливо найтемніша епоха в історії царської Росії, в якій стогнали мільйони та мільйони простого люду, в якій сотки прогресивних борців були катовані та заслані в Сибір, потрапляє в Шевченка під безпощадний осуд.

Поема «Сон» – це їдка сатира, шалений виступ, але й осміювання, вдале карикатурне зображення царя, цариці та їхнього двору, разом з лакеями від найвищого до найнижчого стану. Подаємо сугестивний уривок: «Золотом облиті / Блюдолизи; аж ось і сам, / Високий, сердитий, / Виступає; обок його /

Цариця-небога, / Мов опеньок засушений, / Тонка, довгонога, / Та ще, на
 лихо, сердешне / Хита головою. / .../ Та щось нишком розмовляли – / Здалека
 не чути – / О отечестві, здається, / Та нових петлицях, / Та о муштрах ще
 новіших!... /... / Дивлюсь, цар підходить / До найстаршого... та в пику / Його
 як затопить!... / Облизався неборака; / Та меншого в пузо – / Аж загуло!... А
 той собі / Ще меншого туза / Межи плечі; той меншого, / А менший малого, /
 А той дрібних, а дрібнота / Уже за порогом / Як кинеться по вулицях, / Та й
 давай місити / Недобитків православних, / А ті голосити; / Та верещать; та як
 ревнуть: / «Гуля наш батюшка, гуля! / Ура!... ура!... ура! а-а-а...»

Політична сатира «Сон» була вилучена у Шевченка при тілесному
 обшуку і саме цей твір відіграв вагому роль у засудженні поета. Цар надто
 розсердився читаючи цю прозору карикатуризацію та власною рукою
 добавив на вирок: «Із забороною писати і малювати».

Шевченка боліло не тільки нестерпне страждання свого народу, він
 уболював і від страждання інших народів величезної Росії.

У поемі «Кавказ» поет піднімає голос за долю кавказьких народів, у
 яких, під приводом освічення та християнізації, викрадено свободу. У даних
 поемах – «Сон» і «Кавказ» – Шевченко володіє іронію та сарказмом із
 незрівнянною майстерністю. Подаємо сугестивні фрагменти:

А сльоз, а крові? Напоїть
 Всіх імператорів би стало
 З дітьми і внуками, втопить
 В сльозах удов'їх. А дівочих,
 Пролитих тайно серед ночі!
 А материних гарячих сльоз!
 А батькових старих, кровавих,
 Не ріки – море розлилось,
 Огненне море! Слава! Слава!
 Хортам, і гончим, і псарям,
 І нашим батюшкам царям

Слава.

.....

... На те письменні ми,
 Читаєм Божії глаголи!...
 І од глибокої тюрми
 Та до високого престола –
 Усі ми в золоті і голі.
 До нас в науку! Ми навчим
 Почому хліб і сіль почім!
 Ми христіяне; храми, школи,
 Усе добро, сам Бог у нас!
 Нам тільки сакля очі коле:
 Чого вона стоїть у вас,
 Не вами дана; чом ви вам
 Чурек же ваш та вам не кинем,
 Як тій собаці! Чом ви нам
 Платить за сонце не повинні!

.....

У нас же й світа, як на те –
 Одна Сибір неісходима,
 А тюрм! А люду!... Що й лічить!
 Од молдованина до фіна
 На всіх язиках все мовчить,
 Бо благоденствує! У нас
 Святу Біблію читає
 Святий чернець і навчає,
 Що цар якийсь-то свині пас
 Та дружню жінку взяв до себе,
 А друга вбив. Тепер на небі.
 От бачите, які у нас

Сидять на небі! Ви ще темні,
 Святим хрестом не просвіщенні,
 У нас навчіться!... В нас дери,
 Дери та дай,
 І просто в рай,
 Хоч і рідню всю забери!
 У нас! Чого то ми не вмієм?
 І зорі лічим, і гречку сієм,
 Французів ласм. Продаєм
 Або у карти програєм
 Людей... не негрів... а таких
 Таки хрещених... но простих.
 Ми не гішпани; крий нас, Боже,
 Щоб крадене перекупать,
 Як ті жиди. Ми по закону!...
 По закону апостола
 Ви любите брата!
 Суєслови, лицеміри,
 Господом прокляті.
 Ви любите на братові
 Шкуру, а не душу!
 Тай лупите по закону
 Дочці на кожушок,
 Байстрюкові на придане,
 Жінці на патинки.
 Собі ж на те, що не знають
 Ні діти, ні жінки!

 Все покажем! Тільки дайте
 Себе в руки взяти.

Як і тюрми муровати,
 Кайдани кувати,
 Як і носити!... і як плести
 Кнути узловати –
 Всьому навчим; тільки дайте
 Свої сині гори
 Остатнії... бо вже взяли
 І поле, і море.

Шевченко не радить кавказцям скласти зброю, молитися та схилити голову перед загарбниками. Це не відповідає його ментальності: «На те є лихо, щоб з тим лихом битись». Він переконаний в тому, що рано чи пізніше, правда та істина торжествуватимуть. Саме й тому він радить їм чинити опір: «Борітеся! Поборете! За вас правда і воля святая!»

Внаслідок французької революції, війн Наполеона та інших революційних акцій, які чергувались більшими чи меншими строками на заході Європи у першій половині дев'ятнадцятого століття, народи пробуджувались до нового життя, пробудились і слов'янські народи, що вважались мертвими, неіснуючими! Тоді і в російському суспільстві пробудилась зацікавленість до слов'янських народів з поза меж Росії.

Ще будучи у Петербурзі Шевченко читав з особливою увагою історію Середньовіччя і просто жахали його оті релігійні переслідування та покарання, але, водночас, глибоко вражала витривалість та опір людей, які жертвували собою іменем свого переконання. В історії чеського народу Шевченкова зацікавила особистість ченця Яна Гуса, спаленого на вогнищі у 1415 році в місті Констанці. Цьому відважному борцю за релігійну та національну свободу він присвятив поему «Єретик або Ян Гус».

Вірш присвячений П. Шафарику, видатний учений, чеський поет 19-го ст., прихильник слов'янського єднання. У присвяті йдеться про те, що німці запалили велику хату та роз'єднали слов'янську сім'ю, розподілили

слов'янські народи та підкорили їх так, що ті навіть не усвідомлюють хто вони. Але в попелі жевріє іскра національної свідомості, спостеріг це Шафарик своїм кмітливим оком та, піднявши сильно факел правди, перечеислив всіх слов'ян, як це зробив пророк Іезикіл.

Шевченка та членів Кирило-Мефодіївського Братства інтересувала слов'янська справа та єднання слов'ян. Шевченко висловив у поетичній формі своє бачення єдності слов'ян: «Щоб усі слав'яне стали / Добрими братами, / І синами сонця правди, / І єретиками / Отакими, як констанцький / Єретик великий!».

Подаємо у скороченій формі зміст поеми: Ян Гус порве перед народом папську буллу, якою покупцю простяться найтяжчі гріхи. За цей вчинок його покликано до міста Констанції (місто біля озеа Боден). Спроба Гуса захиститись покрита галасом знятим кардиналами. Його засуджено як єретика та спалено на вогнищі. Але ідея вселена ним не помирає. Ян Жіжка із Табору продовжує боротьбу проти агресивного католицизму, захищений римським папою та німецькими королями.

Зупинімось тільки на перших рядках поеми, специфічними у значній мірі стану тодішнього часу і теперішнього. Поет зауважує так: «Кругом неправда і неволя, / Народ замучений мовчить. / І на апостольським престолі / Чернець годований сидить. / Людською кровію шинкує / І рай у найми оддає». Немов би сьогодні були написані оці рядки, щоб викрити світу роль сьогоднішнього папи та католицизму в хорі тих, що нацьковують на війни.

У поемі «Наймичка», написана також тими роками коли талант Шевченка сягав апогею, розповідь йде про двох заможних бездітних людей старшого віку, які чують у них біля хвіртки плач сповитого немовляти, забирають його до хати та усиновляють. Через рік проситься до них у найми молода жінка. Дуже роботяща у господарстві, але особливо старанна до Марка, дитяти господарів. Вечором, коли ніхто не бачить, тулить до грудей дитину, цілує та ронить гарячі сльози. Часом Марко скаже їй «мамо». Роки минають, названа матір помирає. Марко, вирішивши, жениться. Наймичку

попросили замістити матір під час весілля, але вона відмовляється та йде на прощу до Києва. Тільки на смертельній постелі признається: «Марку! Подивися, / Подивися ти на мене: / Бач, як я змарніла? / Я не Ганна, не наймичка, / Я.../ Прости мене мій синочку! / Я... я твоя мати».

«Наймичка» - це найвдаліший епічний вірш Шевченка. Розповідь розгортається спокійно, без авторських роздумів, як в поемі «Катерина», наприклад. Атмосфера ясна, персонажі повсюди порядні люди, наймичка вважається членом сім'ї, а згодом як матір. Все ж таки, вона страждає весь вік свій як матір, не признається нікому в правді, а все це для доброї долі свого сина. Яка моральна краса у цієї простої людини!

Ув'язнений у Петропавловській фортеці Шевченко, у казематі на самоті, написав біля 12 коротких віршів рідкісної краси, як у формі так і по суті.

Під час муштри, перед Третім Відділом Шевченко показав гідне ставлення та особливу відвагу відносно катів. Але справжній душевний стан поета віддзеркалюється у цих коротких віршах; наче тонесеньке полотно притихлого смутку покрило їх, повсюди панує елегійна тональність.

Давні мотиви стали темами цих віршів. Дівчина оплакує свою самотність: «Я самотня, як билина в полі...»

Стосовно своєї особи поет зауважує на те, що йому однаково чи буде жити на Вкраїні чи ні, чи будуть споминати його, чи забудуть у снігах чужого краю... Але зовсім не однаково йому, якою буде доля України!

Весь час його думки линути на Україну. Його душевні очі бачать безмежні степи та високі кургани, села, що купаються у зелені, сади біля біленьких хаток, та чує, мабуть, солов'їний спів.

Природа України надихнула його славнозвісний ліричний вірш «Садок вишневий коло хати». (Подано переклад на румунську мову видатного румунського письменника Михаїла Садовяну).

Того ж самого дня, коли було оголошено його засудження, Шевченко, в одному із віршів, виголошує своє засудження, назване «Косар», де застерігає, що коса навіть царя не омине, бо вона косить все, що потрапляє на шляху.

Наступні вірші періоду заслання, або як назвав їх «Невольнича муза (поезія)».

В Оренбурзі, у Орській фортеці, а потім на Аральському озері Шевченко пише, хоч йому заборонено писати і малювати. Вірші ховає за халявами чобіт. Між 1847 та 1850 роками написано кілька лірично-епічних поем на тематику історії України. І так можемо назвати «Сон» (але не переплутати з твором вище прокоментованим), твір в якому зображено постать старого козака зачарованого природою України під час заходу сонця, який роздумує про минувшину та докоряє гетьманам, що їхніми помилками «занапали тихий рай», тобто спричинили такий нещасний стан України.

У вірші «Іржавець» (так названо місцевість, де запорозькі козаки, які повертались із кримського полону, поставили ікону Мати Богородиці) подано роздуми поета про Полтавську війну (1709), в якій було розгромлене Петром I військо шведського короля та гетьмана Мазепи. Палка любов до рідного краю спонукає поета докоряти навіть Богу за страждання України.

І так, у ліричній Шевченковій творчості часто зустрічаємо нарікання на те, що Бог бачить все зло та не карає злочинців.

У поемі історичного підтексту «Чернець» розповідь іде про усамітнення гетьмана Семена Палія, противника Мазепи, в монастирі, після бурхливого життя. На самоті в кімнатці монастиря, читаючи святе письмо, чернець Семен жаліє про вчинене в минулому, але, почувши великий дзвін, що зве до ранішньої, спішить до церкви, щоб помолитись за Україну. До усамітнення в монастирі Семен Палій, за запорозьким звичаєм, справив з товаришами велику забаву з вином та мед-горілкою і танцюючи та співаючи доходить до воріт монастиря Межигорського Спаса. Підкреслюю, що у своїх поезіях Шевченко часто вживає пісні, які пробуджують охоту до танців, так що читаючи їх відчуваєш бажання завести козачок...

На підставі спогадів про повстання гайдамаків, Шевченко оспівує у вірші «Швачка» (ім'я гайдамацького ватажка) бойові вчинки одного із славних провідників гайдамацького повстання, на ім'я Швачка, проти католицьких магнатів у місті Хвастові.

Три вірші на історичні теми написані без окремого заголовка. Один із них починає рядками «Ой чого ти почорніло, / зеленєє поле?», де поет нагадує битву великого гетьмана Богдана Хмельницького проти польського війська біля Берестечка, в якій татарський хан Криму, підкуплений великою сумою грошей, зраджує Хмельницькому, котрий зазнає поразки... Поле відповідає: «Я знов буду зеленіти, / А ви вже ніколи / Не вернетесь на волю, / Будете орати / Мене стиха та, орючи, / Долю проклинати.» Шевченко вселяє співвітчизникам думку, що тільки прокльонами долі не здобудуть іншої, для цього потрібно енергійного дійства.

Другий вірш без окремого заголовка починає рядками: «У неділеньку у святую, / У досвітнюю годину», описує урочистості обрання гетьмана у місті Чигирині. У третьому – що починає рядками «Заступила чорна хмара / та білу хмару» йдеться про вирішення гетьмана Дорошенка здатися під московську опіку через надто сильні ворожі сили (татро-турецькі, польські та своїх зрадників), здатися, бо « - Не боюсь я, отамани, / Та жаль України».

Окрім віршів, написаних у цьому часі на історичні теми, пригадати можемо ще кілька поем на давніх мотивах, але з поновленими аксесуарами. Це «Княжна», «Марина», «Варнак» та інші. У поемі «Княжна» поет викриває трагедію дівчини зґвалтованої своїм батьком, князем. У поемі «Марина» магнат, власник безлічі кріпаків, одружений, батько дітей, розлучає подружжя/сім'ю Марини у день її весілля, відправляючи її жениха у солдати, а Марину забирає силоміць до своїх палатів. У поемі «Варнак» також створює образ поміщика, який знищує долю свого кріпака обезчестивши його наречену. Існують й інші поеми, які демонструють мерзенні вчинки поміщиків, надто численні та надто нестерпні в часи розквіту кріпацтва в

царській Росії, щоб не спонукати поета, який так чутливо відносився до гіркої долі народу.

Можемо зауважити те, що потерпілі не ставляться пасивно, як це сталося з Катериною, а мстяться. Так, княжна запалює палати, Марина також ножем заколює магната, а варнак мстить своїм гнобителям тим, що вигублює їх, потім збирає товариство і вбиває все те, «що паном здавалось».

З царями Шевченко не може погодитись ні в хозарських степах. Набридли мені розповіді про мужиків, паничів та покриток, зізнається поет у формі гумору та просить музу, щоб допомогла знайти шляхетного птаха. І думка зупиняється на постатях Давида з Старого Завіту та київського князя Володимира, котрих обскубує в елегії «Царі» за зловживання, такі подібні до вельмож Росії.

Фізична недуга Шевченка спричинена десятирічним поневірянням у засланні була серйозна, душевна ще більша. Було заборонено йому займатись поезією та малюванням, якщо робив це – то скрито, всупереч тому, що це було важко в умовах постійного нагляду з боку службовців. Часто в нього не було ні олівця, ні паперу, ні фарб, ні пензлів. Також страждав він від того, що не мав змоги поспілкуватись з освіченою людиною, з якою поділився б своїми роздумами про поезію, про мистецтво, про розвиток та прогрес культури в Росії. Мучив його і брак книжок, листів від друзів з України та Петербурга.

В одному із віршів Шевченко скаржиться, що «І знов мені не привезла нічого пошта з України», в іншому жартує, що йому доводиться писати листи собі самому.

Всі ці страждання мають свої відлуння у всіх віршах, написаних в роках перебування у брудних казармах Орська та Новопетровська.

Також написав цілий цикл коротких віршів названих «Думка», взагалі, сумного меседжу. Вплив народної ліричної творчості в цих поезіях – незаперечний. Завдяки красі чистої народної мови, її милозвучності, приблизно всі стали піснями, а завдяки цьому лексичному строю вважаються

народними піснями. Але кожен із цих віршів приховує певну більшу чи меншу трагедію. Подаємо кілька із початкових рядків:

«І багата я, / І вродлива я, / Та не маю собі пари, / Безталанна я.»;

«Полюбилася я, / Одружилася я / З безталанним сиротою - / Така доля моя»;

«По улиці вітер віє / Та сніг замітає./По улиці попідтинню / Вдова шкандибає» ;

«Заковала зозуленька / В зеленому гаї, / Заплакала дівчинонька -/ Дружини не має.»;

«На улиці невесело, / В хаті батько лає...»;

«Ой пішла я у яр за водою, / А там милий гуляє з другою».

Із заслання Шевченко повернувся до Петербурга передчасно постарілим та з підірваним здоров'ям – було йому тоді тільки 47 літ, але морально піднесений та впевнений у своїх ідеалах про волю та правду, за які боровся до арешту в поемах «Сон», «Кавказ», «Єретик» та ін. Рішучий противник царизму, він продовжує засуджувати його в розмовах з прогресивними людьми та, де тільки з'являється можливість, ставить на перший план справу визволення селян з кріпацтва. Написав мало за останні роки його життя, але в усіх віршах відкриваємо рішучі осуди проти царів, яких вважає джерелом всього зла. «Шкуродери» та «кати» - це давні епітети, якими поет «славить» царів.

У всій своїй поетичній творчості Шевченко показує себе відважним борцем проти тиранів за волю і правду, а це була його непоборима зброя.

Це зброя названа просто «слово»! Слово у формі переконання, прохання, прокляття, погрожування – це низка найглибших переживань. Але герої його творів вживають й інші види зброї – кривавої помсти. Були моменти, коли поет був переконаний, що не можливо оминати вживання справжньої зброї. Таким чином, в Азії, на Аральському озері написав такі слова:

«Ой виострю товариша, / Засуну в халяву / Та й піду шукати правди».

Відкладання публікації закону про скасування кріпацтва спричиняють поету болячі душевні переживання, а його обурення сягає кульмінаційного напруження: «Не жди сподіваної волі - / Вона заснула: цар Микола / Її приспав. А щоб збудить / Хиренну волю, треба миром, / Громадою обух сталить, / Та добре вигострить сокиру, / Та й заходиться вже будить. / А то проспить собі небога / До суду Божого страшного!» Це вже зрозуміло, яку зброю рекомендує Шевченко борцями проти автократії.

У своїм «Заповіті», написаному багато років попереду, поет каже:

Поховайте та вставайте,

Кайдани порвіте

І вражою злою кров'ю

Волю окропіте.

За 56 років після смерті Шевченка робочий народ Росії, під проводом Леніна і Сталіна повстав, порвав кайдани та взяв кермо врядування у свої руки. Всі народи Росії, внаслідок революції 25 жовтня 1917 (07 листопада н.ст.) вибороли волю та розпочали свій розвиток у всіх галузях. Результатом цієї революції створився Союз Радянських Соціалістичних Республік, складником якого є і Радянська Соціалістична Республіка Україна.

У своїм «Заповіті» Шевченко висловив бажання:

І мене в сем'ї великій,

В сем'ї вольній, новій,

Не забудьте пом'янути

Незлим тихим словом.

Співвітчизники Шевченка, де б вони не були, виконують останнє заповітне бажання поета щорічно вшановуючи його пам'ять 09 березня – день народження та 10 березня – день смерті.

Переклав з румунської мови Євсебій Фрасинюк

Анотація

Остафійчук З. В. Іван Дошівник в українському літературному процесі 1910 – 1960-х років. – На правах рукопису. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України, Чернівці, 2022.

У дипломній роботі розглянуто та проаналізовано життєвий та творчий шлях Івана Дошівника на основі домашнього архіву письменника, який знаходиться в Банилові в родички письменника – Мирослави Грушковської та кореспонденцій Івана Дошівника до Дениса Онищука з архіву Яреми Онищука. Подано аналіз оповідань та літературно-критичних статей письменника.

Ключові слова: література, архів, рукопис, кореспонденція, стаття, оповідання, Іван Дошівник, автобіографія, літературна критика.

Annotation

Ostafiichuk Z.V. Ivan Doshchivnyk in the Ukrainian literary process of 1910-1960s. - On the rights of the manuscript. – Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich, Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernivtsi, 2022.

The thesis examines and analyzes the life and creative path of Ivan Doshchivnyk on the basis of the writer's home archive, which is located in Banylov, in the possession of the writer's relative Myroslava Hrushkovska, and Ivan Doshchivnyk's correspondence with Denys Onyshchuk from the archive of Yarema Onyshchuk. An analysis of the writer's stories and literary-critical articles is provided.

Keywords: literature, archive, manuscript, correspondence, article, short story, Ivan Doshchivnyk, autobiography, literary criticism.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) 3.В. Остафійчук